

MALMÖ HÖGSKOLA

Läraryrket

Skolutveckling och ledarskap

Sphe-09

Examensarbete

15 Högskolepoäng

Specialpedagogens roll i arbetet med barn i normbrytande beteende

The role of special educators in the work with children in a troublesome behavior

Liselott Larsson

Vickie Pergali

Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning 90hp

Datum: 110113

Handledare Birgitta Lansheim

Examinator Kristian Lutz

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Skolutveckling och ledarskap
Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning
Höstterminen 2010
D-uppsats 15 hp

Sammanfattning/ abstract

”Specialpedagogens roll med barn i normbrytande beteende”, 2010. Larsson, Liselott och Pergali, Vickie.Handledare Lansheim, Birgitta. Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning, Skolutveckling och ledarskap. Lärarytbildningen, Malmö Högskola.

Syftet med arbetet har varit att få en bild av specialpedagogens roll samt arbetet med barn i normbrytande beteende i förskoleåldern i en kommun någonstans i Sverige, med fokus på en jämförelse med likheter och skillnader mellan stadsdelarna. Förutom detta, har syftet även varit att öka vår egen kunskap och förståelse inom området då vi som blivande specialpedagoger kommer att möta barn i normbrytande beteende.

Arbetet tar upp litteratur, forskning och ger ett sammandrag av vad ett normbrytande beteende innebär, riskindikatorer, förskolans roll samt några av de teorier som vanligtvis är förknippade med normbrytande beteende. För att få svar på våra frågeställningar skickades enkäter (se bilaga 3) till olika specialpedagoger i gällande kommun. Studien har en hermeneutisk kvalitativ ansats med kvantitativa inslag, där vi gjort en tolkning av specialpedagogernas arbete samt att vi försökte förstå denna handling utifrån den kontext den förekom. Vårt resultat påvisade att det inom en viss kommun kan variera i arbetsätt, prioriteringar gällande resurser, samt mellan åtgärder och insatser. Specialpedagogerna gör ett fantastiskt jobb samt sitt yttersta för samtliga barn, men ibland räcker de inte till och kan tvingas att prioritera annat än normbrytande beteende på grund av diverse kommunala faktorer. Ett lyckosamt arbete genererar när samtliga inblandade drar åt samma håll och sluter upp för gemensamma insatser kring barnets behov.

Nyckelord; förskola, inagerande, normbrytande, riskzon, specialpedagog, utagerande.

Förord

Redan i tidigt stadium fanns en överenskommelse mellan oss om en samverkan på lika villkor. Under processens gång har vi varit lika delaktiga och aktiva i skrivandet såväl som i utformandet och tagit ett likvärdigt ansvar. Huvuddelen av arbetet har utformats gemensamt via fysiska träffar på Malmö högskola där formuleringar, problemområden, analys, metod och diskussion tillsammans överlagts och satts till pränt. En daglig telefonkontakt har upprätthållits, samt en kontinuerlig e-post kontakt där delar ur arbetet skickats fram och tillbaka eller om frågeställningar dykt upp.

En viss del av litteraturen och intervjubearbetningen delades upp. Vi visste att detta var möjligt då vi haft ett likartat tankesätt och som personligheter kompletterade vi varandra på ett fördelaktigt sätt. Uppdelningen bestod av att specialpedagogernas svar delades upp så vi fick fem frågor var för bearbetning och sammanställning som senare tillsammans sattes ihop till gemensam resultat text. Litteraturdelen delades upp, Vickie ansvarade för kapitel två (normbrytande beteende) och Liselott ansvarade för kapitel tre (teorier) och skrev en del angående 2.1.2 (inagerande beteende). Genom ett gemensamt förtroende, engagemang i uppgiften samt ett brinnande intresse för forskningsområdet har vi kunnat hålla processen levande från början till slut.

Till alla specialpedagoger som deltagit i vår undersökning vill vi säga ett stort tack. Att ni avsatte er tid för vår studie och delgav oss era kunskaper och erfarenheter har gjort arbetet möjligt, ni har även bidragit till att föra forskningen framåt.

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Skolutveckling och ledarskap
Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning
Höstterminen 2010
D-uppsats 15 hp.

Innehåll

1 INLEDNING	7
1.1 PROBLEMMOMRÅDE/SYFTE	7
1.2 FN, LPFÖ 98 OCH SVENSKA UNESCORÅDETS SKRIFTSERIE	9
2 LITTERATURGENOMGÅNG	11
2.1 NORMBRYTANDE BETEENDE	11
2.1.1 <i>Inagerande beteende</i>	12
2.1.2 <i>Utagerande beteende</i>	14
2.1.3 <i>Vem ligger i riskzon</i>	15
2.1.4 <i>Förskolan</i>	16
3 TEORIAVSNITT	20
3.1 TEORIER.....	20
4 METOD	25
4.1 HERMENEUTIK.....	25
4.2 FORSKNINGSAKSATSSEN.....	27
4.3 ENKÄT SOM METOD.....	27
4.4 GENOMFÖRANDE OCH UNDERSÖKNINGSGRUPP	28
4.5 BEARBETNING OCH ANALYS	29
4.6 ETIK.....	31
5 RESULTAT	33
5.1 DEFINITION AV BEGREPPET NORMBRYTANDE BETEENDE	33
5.2 UPPFATTNINGAR OM RISKFAKTORER	34
<i>Individ</i>	34
<i>Familj</i>	35
<i>Organisation</i>	35
5.3 UPPMÄRKSAMMAT NORMBRYTANDE BETEENDE.....	36
5.4 RISK OCH BEHOVSBEDÖMNING.....	37
5.5 ARBETE PÅ INDIVID- GRUPP OCH ORGANISATIONSNIVÅ	38
<i>Individ</i>	38
<i>Familj/grupp</i>	39
<i>Organisation</i>	39
5.6 SAMVERKAN OCH INSATSER	40

5.7 UPPFÖLJANDE ARBETE	41
5.8 SVÅRIGHETER I ARBETET MED BARN I NORMBRYTANDE BETEENDE	42
5.9 KUNSKAPER, METODER OCH RESURSER.....	43
5.10 UPPFATTNINGAR OM HJÄLPINSATSER I FÖRHÅLLANDE TILL BEHOV.....	45
6 ANALYS OCH SAMMANFATTNING	47
7 DISKUSSION	51
7.1 FRAMTIDA FORSKNING.....	54
8 SLUTORD	55
9 REFERENSER.....	56

Bilagor

1 Inledning

Som blivande specialpedagoger brinner vi för barn i svårigheter. Specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen har väckt ett intresse att forska vidare kring normbrytande beteende. Vi har med denna studie tagit reda på specialpedagogens roll i arbetet med barn i beteendet, i en kommun någonstans i Sverige. Vi har lagt fokus på normbrytande beteende som yttrar sig på två olika sätt, aggressivt riktat mot människor och djur med andra ord fysiskt aggressivt det vill säga ett utagerande beteende. Icke – aggressivt beteende i form av inagerande beteende, det vill säga nervositet, hämningsproblematik, ångslan, personlighetsproblem samt neurotiska drag.

Sjutton specialpedagoger har medverkat i vår kvalitativa studie, genom sitt deltagande i en enkät undersökning (se bilaga 3). Vi har fokuserat på vardagliga och kulturella aspekter av specialpedagogernas lärande, tänkande och handlande i sammanhanget av normbrytande beteende. Det har varit av betydelse att kunna sätta sig in i specialpedagogens situation och därmed har vi kunnat skapa en syn utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv.

Undersökningen och arbetet har utgått ifrån ett holistiskt synsätt. Vi har inte bara fokuserat på ”här och nu” utan även sett till bakgrunden och olika aspekter runt omkring. Innebörden av begreppet ”norm” har ingen generell förklaring utan är kontextburen det måste alltså ses ur den situation som det har sitt sammanhang utifrån individ, grupp och organisation. Likväl hur specialpedagogen arbetar kan inte se lika ut och varierar bland annat beroende på ekonomiska förutsättningar i form av tilldelning av resurser, område och miljö. Studien har gett oss en fördjupad kunskap samt en ny syn om barn som befinner sig i denna situation.

1.1 Problemområde/syfte

Våra tidigare erfarenheter som pedagoger har berikat oss möten med barn som fallit utanför gruppens ”ordinarie norm” med detta menar vi att de har haft ett beteende som uppfattas som

avvikande och i de flesta fall saknat en diagnos. Normbrytande beteende innefattas av en mängd olika tillstånd samt begrepp vilket gjorde att vi slutligen tog fokus på både, Andershed och Andershed (2010); samt Lunds (2008) definitioner. Inom normbrytande beteende la vi fokus på in- och utagerande beteende. Vår tolkning av tidigare nämnda författares definitioner är följande. Inagerande: präglas av att barnet kan uppvisa hämningsproblematik, nervositet, ängslan, neurotiska drag samt personlighetsproblem. Inagerande barn kan te sig nedstämda och sällan uppvisa spontanitet och glädje. Utagerande: ett beteende som ofta beskrivs som ett disciplinproblem med en svag utvecklad empatiförmåga och bristande självkontroll vilket kan resultera i aggressiva handlingar, en form av ett regelbrytande beteende. Det vill säga ett beteende som motsätter sig uppsatta bestämmelser och regler på institutioner, offentliga platser etc. Ett beteende som kan vara aggressivt och riktar sig mot både människor och djur, samt icke- aggressivt som kan yttra sig i lögner, skadegörelse.

Vi ville öka vår kunskap och förståelse inom detta område, som blivande specialpedagoger kommer vi att möta barn i denna svårighet samt anta utmaningen att utveckla, stötta och bemöta barn likväl personal som vårdnadshavare. Idag finns en dyster prognos som visar att barn som uppvisar ett normbrytande beteende före tolv års ålder riskerar att fortskrida med detta i vuxen ålder till skillnad från debut av beteendet vid tonåren där statistiken är mycket lägre (Projekt Pinocchio, 2010). Av den orsaken anser vi att det är viktigt att tidigt uppmärksamma normbrytande beteende samt sätta in rätt resurser och preventiva åtgärder.

Våra egna erfarenheter har visat att det inte finns någon gemensam handlingsplan för insatser och stöd utan dessa varierar, beroende på vilken verksamhet vi varit i och var någonstans den legat. Något som en nyutkommen rapport från Socialstyrelsen (2010 b) också påvisar. Rapporten framställer att det råder olika villkor för barn beroende på vilken kommun de växer upp i. I vårt arbete ville vi undersöka hur specialpedagogen arbetar med normbrytande beteende med barn i åldrarna fyra till sex år. Vidare ville vi se om det finns skillnader i toleransnivåer, samt undersöka vilka insatser och åtgärder som görs i de olika stadsdelarna i kommunen som undersöks. Syftet med arbete är att fokusera på specialpedagogen i sammanhanget normbrytande beteende. För att förtydliga vikten av specialpedagogens roll i arbetet med barn i ett normbrytande beteende och avsluta med att studera stadsdelarnas likheter samt olikheter.

Våra tre huvudfrågeställningar är:

- Vilka är specialpedagogers uppfattningar om normbrytande beteende?
- Hur ser specialpedagogers roll ut i arbete med normbrytande beteende hos barn?
- Vilka resurser finns det för barn som uppfyller vissa kriterier av normbrytande beteende men saknar diagnos?

1.2 FN, Lpfö 98 och Svenska Unescorådets Skriftserie

Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

FN:s barnkonvention, Artikel 2, s15.

Normer och värden

Förskolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera barnen att utveckla förståelse för vårt samhälles gemensamma demokratiska värderingar och efterhand omfatta dem.

Mål

Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar

- öppenhet, respekt, solidaritet och ansvar,
- förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra,
- förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen,
- förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö.

Lpfö 98, s7-8.

Den integrerade skolans möjligheter att lyckas beror i hög grad på om man på ett tidigt stadium kan identifiera, be döma och stimulera de mycket små barn som har särskilda undervisningsbehov. Tillsynen av småbarn bör utvecklas och pedagogiska program för barn upp till sex års ålder bör tas fram och/eller ges en ny inriktning för att främja deras fysiska, intellektuella och sociala utveckling och stärka deras mentala beredskap för den

reguljära skolundervisningen. Sådana program har ett stort ekonomiskt värde för individ, familj och samhälle när det gäller att förhindra att de handikappande faktorerna förvärras.

Svenska Uneskorådets Skriftserie, s30, 2006.

2 Litteraturgenomgång

2.1 Normbrytande beteende

Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar (Lpfö, s5, 98). Genom alla tider har barn hittat sätt att trakassera och provocera varandra, oftast handlar det om avund och svartsjuka eller att ge igen. På motsvarande sätt kämpar barn om makt och status i förskolegruppen. Barn testar ofta gränser och har svårt att låta bli, trots att de vuxna betonar vad som är fysiskt farligt och socialt olämpligt. Alla barn trotsar ibland, kanske bemästras de av lust att hitta på något lustfyllt och roligt, eller gör det enbart av ren protest mot ett förbud eller gräns (Eresund och Wrangsjö, 2008).

Normbrytande beteende är ett utbrett begrepp som innefattar många olika typer av beteenden. Enligt Andershed och Andershed (2010) är normbrytande ett beteende något som bryter mot regler och normer i miljön som barnet befinner sig i. Normbrytande beteende kan te sig på olika sätt, aggressivt normbrytande beteende och icke – aggressivt normbrytande beteende. Beteendets egenskap är inte biologisk utan utifrån kulturella och sociala förhållande definieras som ett socialt beteende. Andershed och Andershed (2010) samt Eresund och Wrangsjö (2008) menar att forskningslitteraturen benämner detta beteende på många olika sätt, några exempel; ”symtom på uppförandestörning” och ”antisocialt beteende”. Lund (2008) använder sig av termen ”beteendeproblem”, när det gäller in – och utåtagerande beteende. Eresund och Wrangsjö (2008) kallar barn med beteendestörningar eller utagerande beteende problem i sin bok, för ”bråkiga barn”. Helmen Borge (2005) använder sig av begreppet ”beteendeproblem” och ”känslomässiga problem”. Även denna författare styrker resonemanget och menar att det har påträffas två huvudtyper av beteendet. Hämmade eller aggressiva, det vill säga inåtvända eller utagerande problem hos barn. Fortsättningsvis menar författaren att orsaken till beteendeproblematik är en svag ångest eller bristande impulskontroll. På ett likartat sätt finns detta även hos de inagerande barnen, med en indikation på en stark ångest samt sociala hämningar. Det kan innebära ett beteende med ihållande samt upprepande överträdelse, antisocialt eller normbrytande beteende som bryter mot uppsatta regler och viktiga normer.

Andershed och Andershed (2010); Eresund och Wrangsjö (2008) påvisar att de vanligaste sökorsakerna inom barn och ungdomspsykiatri är normbrytande beteende som är utpräglat, i form av trotsighet, olydighet och aggressivitet hos barn upp till tolv års ålder, ett så kallad utagerande beteende. För att ett barn ska få en diagnos, är en förutsättning att detta ”uppmärksammade beteende” ska ha pågått i olika sammanhang ofta och under en längre tid. Dessutom ska beteendet bidra till att barnet får problem, till exempel i skolan och socialt. Den officiella psykiatriska diagnosen är ”uppförandestörning” och ”trotssyndrom”. Däremot inom barn och ungdomspsykiatri används diagnosen ADHD för detta beteende, och allt som inte kan knytas till diagnoser kallas för normbrytande beteende (Helmen Borge, 2005).

Andershed och Andershed (2010) menar att beteendet förekommer mellan 3-10 procent bland flickor och 4-11 procent bland pojkar, i detta fall fortgår beteendet under hela barndomen i en utpräglad aggressiv form. Enligt många studier är det ganska vanligt att det förekommer aggressivt normbrytande beteende under barnets första levnadsår, som sedan antingen minskar eller håller i sig under hela barndomen. Runt fyra års ålder brukar barn på ett mer accepterat sätt kunna uttrycka och hantera sin vrede, dock är det desto fler pojkar än flickor som håller igång det aggressiva beteendet. Eresund och Wrangsjö (2008) anser att det ligger en biologisk grund till denna skillnad mellan pojkar och flickor, trots att detta förstärks av omgivningens bemötande och förväntningar. Andershed och Andershed (2010) pekar på studier som visar att normbrytande beteende förekommer på ett mer påtagligt sätt hos pojkar än flickor i barndomen, samt fler pojkar än flickor i olika åldrar under barndomen uppvisar högre nivåer av såväl aggressivt som icke aggressivt beteende. Enligt författaren exponeras pojkar i större utsträckning än flickor för riskfaktorer som kan leda till normbrytande beteende. En orsak till denna skillnad mellan pojkar och flickor, är att flickor har generellt en tidigare mognad och en bättre social anpassningsförmåga (Keenan & Shaw, 1997).

2.1.1 Inagerande beteende

Andershed och Andershed (2010) samt Lund (2008) menar att inagerande beteende präglas av att barnet kan uppvisa hämningsproblematik, nervositet, ängslan, neurotiska drag samt personlighetsproblem. Inagerande barn kan te sig nedstämda och sällan uppvisa spontanitet och glädje. Enligt Lund (2008) är inagerande beteende också problematiskt dock inte lika besvärligt för omgivningen som för barnet självt. Viktigt att tänka på är att ett inagerande beteende är en grupp som består av barn med olika behov, upplevelser och tankar. Enligt Juul Jensen (2009) framkallar de inåtvända barnen ofta positiva reaktioner hos omgivningen i form

av omsorg, sympati och stöd, enligt författaren är det till och med säreget för vår kultur. Hur avgörs om ett inagerande beteende avviker från det normala och när är det ett problem? Lund (2008) menar att det är svårt att påvisa när beteendet blir ett problem, olika faktorer som har en betydelsefull roll i sammanhanget är bland annat kontext, person och ålder. Olika tolkningar görs på ett visst beteende beroende på vilken kultur barnet ingår i, samt olika toleransnivå beroende på lärare till lärare, skola till skola och framförallt hem till hem. Med andra ord finns det olika acceptansnivåer och förväntningar för beteendevariationer, som påverkas av följande faktorer, förväntningar, attityder värderingar, uppfattningar och samhällsnormer. Det inagerande beteendet blir ett problem först när det hindrar barnet självt och i relationen till andra. Orsaker till ett inagerande beteende är lika många som till utagerande, alltifrån den tidiga anknytningen, temperament, barnets miljö, hem och familjerelationer till samhälleliga förhållanden, ges som orsaksbakgrunder. Det handlar om hur barnet väljer att anpassa sig till de förhållanden de är i, en slags överlevnad eller copingstrategi.

”Alla barn vill bli sedda med goda ögon” (Folkman och Svedin, s34, 2008). Författarna menar att många barn bråkar för att få uppmärksamhet och bli sedda och innerst inne vill alla barn bli sedda även de osäkra och rädda barnen. Självbilden eller jaget skapar vi när vi är små genom att bli bekräftade, sedda och få våra grundläggande behov tillfredsställda (Havnesköld & Mothander 2009). Blir detta ofördelaktigt utdelat kan det hämma barnet i dess utveckling, och barnet lär sig anpassa sig till hur han/hon blivit behandlad. För att ge ett exempel, har barnet inte blivit sedd som liten har den lärt sig att inte ta plats och vara tyst, eller reagerar genom att försvinna när fara är påtagligt.

Ett inagerande beteende kan förknippas med blyghet, depressiva tillstånd, rädsla och ångest, samt tillstånd/känslor som är förknippade med fara. Detta tillstånd syns inte särskilt väl utåt och kan därför vara svåra att upptäcka (Socialstyrelsen, 2010 a). Samtliga känslor är vanliga, som vi alla känner och ger utlopp för, men för de som har ett inagerande beteende utgör detta ett problem. Gustavsson (2009) anser att barnets beteende ligger i ena sidan av normalkurvan och på andra sidan finns de extroverta beteendena. En rapport från socialstyrelsen (2010 a) menar att blyghet är en temperamentsfråga och oftast handlar om ett arv. Om barnet tillhör den grupp som har en extrem blyghet, kan detta ge stora problem i framtiden. Barnet riskerar att bli mycket ensamt och ångslan sätter stopp för önsknings och utveckling om tidiga insatser inte görs. Vidare menar Gustavsson (2009) att blyga barn ofta har fördelar som utagerande inte har. De har en stor iakttagelse förmåga och är goda lyssnare,

deras nackdel är att inte själva våga ta för sig. Inagerande barn behöver lära sig ta plats, men detta successivt. Att genom tvång låta barnet göra saker kan göra att barnet går ännu mer in i sig själv.

2.1.2 Utagerande beteende

Enligt Andershed och Anderhed (2010) och Lund (2008) är utagerande ett beteende som ofta beskrivs som ett disciplinproblem med en svag utvecklad empatiförmåga och bristande självkontroll vilket kan resultera i aggressiva handlingar, en form av ett regelbrytande beteende. Beteendet uppkommer genom ett komplext samspel mellan olika risk, skydd och sårbarhetsfaktorer såväl miljöbetingade som genetiska och kan finnas hos barnet självt, i det omgivande nätverket eller i familjen, (Eresund & Wrangsjö, 2008). Andershed och Andershed (2010) har som åsikt att aggressivt normbrytande beteende hos barn är ganska vanligt under deras första levnadsår. Enligt studier har detta beteende en viss tendens att avta eller hålla sig oföränderligt från tidig till sen barndom. Däremot ett icke aggressivt beteende är förhållandevis sällsynt de första två till tre åren, bland både flickor och pojkar tenderar detta beteende att sjunka svagt över åldrarna fyra till elva år.

Andershed och Andershed (2010) relaterar oräddhet till allvarligt normbrytande beteende då barnet är vid två års ålder, samt en varaktighet av samma beteende mellan två och åtta års ålder. Orädsla kan leda till känslighet och hämningssvårigheter för tillrättavisningar och bestraffningar. Vilket då ökar svårigheten för barnet att på ett lämpligt sätt utveckla den emotionella utvecklingen, skuld känslor, empati och samvete. Detta i sin tur ökar riskerna för ett normbrytande beteende. Eresund och Wrangsjö (2008) samt Andershed och Anderhed (2010) menar att barn med utagerande beteende ofta tar många initiativ och är aktiva med dålig frustrationstolerans och uthållighet. De avslutar sällan aktiviteter, drar sig undan från nya situationer, reagerar kraftigt och intensivt på stimuli och har svårt att anpassa sig till ändringar i miljön. Tillrättavisningar, tillsägelser och instruktioner uppfattas som förolämpningar eller ignoreras och utlöser utbrott. Vuxna upplever barnet som besvärlig och samarbetsovillig, medan barnet upplever att alla är emot den och upplever dem som motståndare. De är alltid redo till kamp mot omgivningen och vid förväntningar och sociala regler slår de bakut. Enligt Folkman (1998) kan barnet genom att väcka sin vrede ladda de vuxna med sin aggressivitet. Våldsamma utbrott utlöses av motgångar och besvikelser, barnen reagerar med att förstöra saker kring sig, sparkas, bitas eller slåss. Barnets häftiga konflikter kan drabba vem som helst, framförallt då barnets svaga självkänsla måste försvaras. Dessa

utbrott kan skrämman andra barn och leda till att de antingen tar avstånd och mobbar barnet eller utser barnet till en negativ ledare i barngruppen. Enligt Eresund och Wrangsjö (2008) är exekutiva funktioner, känsloreglering, social, språklig och kognitiv förmåga några vanliga brister hos utagerande barn. I enlighet med Folkman (1998) är ett utagerande och aggressivt beteende ett vanligt förekommande problem i förskolan, en treåring kan vara lika uthålligt avig och påfrestande som en tonåring. Oftast saknar det starkt impulsstyrda barnet tankar och ord för sin vrede, barnet behöver lära sig hitta sätt att uttrycka sina känslor och avstå från att gå på sin omvärld. Barn med beteendestörningar har en sak gemensamt, en beskrivning som stämmer är att de är otrygga, missnöjda, olyckliga och ledsna barn (Eresund & Wrangsjö, 2008).

2.1.3 Vem ligger i riskzon

Lahely, BB, Waldman och Mc Burnett (1999) framhäver att det finns enskilda utmärkande drag för om ett barn ligger i riskzonen för att utveckla ett normbrytande beteende. Följande kännetecken, hög aktivitetsnivå, impulsdriven, och fysisk styrka kombinerat med låg IQ. Eresund och Wrangsjö (2008) med flera påpekar att det även kan handla om barn med bagage, med mer belastning än det normala. Vidare kan det vara ett svårhanterligt temperament som är medfött, föräldrar som inte förstår sitt barn, svårförutsägbara föräldrar eller föräldrar som inte tål varandra. Barnet kan ha svårigheter med koncentration, uppmärksamheten och rastlöshet, vilket kan leda till att barnet hamnar i en utvecklingsspiral som i somliga fall kan vara fatalt. Gottberg (2008) hänvisar till Folkhälsoinstitutets rapport (Låter sig skyddsänglar organiseras? Hälsofrämjande Strategier för ungdomar), där står det bland annat om riskerna att bo i ekonomisk utsatta bostadsområden med övergripande sociala och psykiska problem. Enligt rapporten går det att se att trots denna svåra utgångspunkt, i många fall mot alla odds växer dessa barn upp till välfungerande och resursstarka människor. Barnen har varit utsatta för en mängd olika riskfaktorer såsom missbruk i omgivningen, inga goda kamratrelationer, eller inte växt upp i en kärleksfull familj, trots det har det för vissa av barnen gått bra i livet.

En avgörande faktor för barnen i denna undersökning, samt alla barn som växer upp med riskfaktorer och även de som växer upp utan riskfaktorer. Är att dessa barn har en viktig vuxen i eller utanför familjen, som genom sitt stödjande förhållningssätt kan vägleda barnet. Gottberg (2008) poängterar vikten av denna tillgång. Enligt Andershed och Andershed (2010) rör det sig inte om en enskild händelse eller faktor som orsakar normbrytande

beteende. För att kunna skapa sig en förståelse om varför ett barn utvecklar detta beteende, är ett "holistiskt-interaktionistisk perspektiv nödvändigt" (Andershed & Andershed s58, 2010). Hänsyn måste tas till förhållanden och omständigheterna i individens miljö samt den enskilda individens erfarenheter, egenskaper och förutsättningar. Många olika faktorerers sammansättning kan genom olika utvecklingsvägar orsaka normbrytande beteende.

2.1.4 Förskolan

Då "vuxna" nämns i texten, används det som ett gemensamt begrepp för specialpedagoger och pedagoger.

Alla verksamma i förskolan har någon gång mött barn som tycker "jag vill" är grund nog att slåss för det han/hon vill ha. Folkman och Svedin (2008) har som åsikt att dessa barn saknar förståelse kring överenskommelsen i lek och samspel samt erfarenhet i kompromissens möjligheter. Vidare påstår författarna när ett barn uppför sig på ett "hänsynslöst" sätt mot andra barn i förskolan, kan det visa upp en existerande och upplevd kränkning. Ett sårbart barn tar oftast med sina sociala brister till förskolan, vilket kan resultera i att barnet gör sina kompisar illa. Dessutom skapas en klyfta mellan barnet och kompisarna som kan vara svår att bemästra. Det är ganska vanligt att barnet jämfört med sina kompisar saknar den erfarenhet av lek med jämnåriga som kompisarna under många år har byggt upp. Det kan finnas en saknad att kunna se fram emot lek och att vara någons kompis.

Enligt Eresund och Wrangsjö (2008) har ibland barn begripliga skäl till att sätta sig på tvären och vägra lyda, kanske har den vuxna inte tagit sig tid till att lyssna på barnet och därmed missat viktig information i sammanhanget. Kanske har förklaringen och motivationen inte tydligt förklarats. Oavsiktligt kanske någon har skrämt eller kränkt barnet, vilket kan leda till ett raseriutbrott. Barnet kanske känner sig frustrerat, ignorerad eller kanske att kraven och förväntningarna är för höga. Helmen Borge (2005) menar att specialpedagogens uppgift är grundläggande, det är betydelsefullt att kunna se det individuella problemet. Samtidigt som det finns en fokus på det sociala nätverket, till exempel familj, skola, vänner och barnet. Det bör finnas en samverkan mellan olika instanser och det sociala nätverket, vilket är avgörande för att förbättra barnets förutsättningar i en sundare utveckling. För att lyckas bryta ett mönster är det grundläggande att i ett tidigt skede sätta in preventiva samt förebyggande arbete. Genom preventiva metoder på förskolan finns det goda möjligheter för specialpedagoger och pedagoger att förändra sociala statuskillnader i gruppen. Enligt Eresund och Wrangsjö (2008) kan en av åtgärderna vara de som till exempel

samspekar med barnet förändrar sitt förhållningssätt eller att barnet flyttas ur sammanhanget. Om den vuxna med hänsyn till sig själv kan och vill förändra sin del av relationen, kan barnet uppleva ny tillit samt nya upplevelser. Skulle de däremot gå in i en relation med syftet att förändra barnet, är det redan från början dömt att misslyckas enligt Juul Jensen (2009).

Helmen Borge (2005) menar att normbrytande beteende kan upptäckas hos barn redan i åldrarna ett till två år. För att förebygga detta beteende kan en av åtgärderna som kan vara av betydelse, till exempel vara förskolor, lekgrupper och andra sociala grupper. Med detta menar Sandberg (2009) att i förskolans vardagsmiljö påträffas den största potentialen för olika slags påverkan, samt att en stor del av barnets inläring och utveckling sker i förskolan. Förskollärare, barnskötare, assistent samt föräldrar har en central roll i vardagskontakten och bör medverka i kartläggningen. Då dessa personer innehar kunskaper om vardagsmiljön. Psykolog, barnläkare, specialpedagog och logoped, kan bidra med kunskaper om barnets svårigheter som kan finnas i kartläggningen. Ju tidigare de vuxna tillsammans uppmärksammar problematik desto bättre prognos för att kunna motverka ett inarbetat mönster hos barnet. Det krävs ett intellektuellt arbete för att se skillnad, att komma underfund med ett beteende och acceptera det. Har dessutom den vuxna själv blivit utsatt, kan det vara svårt att förstå ett barn som beter sig våldsamt, provocerande och aggressivt. Kaotiska situationer är en vanlig och återkommande problematik i förskolan, med många barn i förhållande till antalet pedagoger. Vilket innebär fler provokatoriska moment i samspelet mellan barnen och mindre utrymme för beslutsamma ingripande från pedagogerna (Eresund & Wrangsjö, 2008). Förskolan är ett viktigt komplement i skapandet av en skyddande miljö för barnet med självkänsla, samspel och trygghet. Genom pedagogernas kunskaper och erfarenheter gällande den pedagogiska inläringen, ska förskolan vara ett komplement till hemmet. Finns det dessutom möjlighet till ett fungerande samarbete mellan förskolan och hemmet, ökar möjligheten att stärka barnets emotionella och sociala förmågor (Gottberg, 2008).

Folkman och Svedin (2008) menar att det är en pedagogisk konst att kunna hitta tillfällen för goda möten även om barnet inte är intresserat. Specialpedagogens uppgift är att kunna hjälpa barnet att skapa utmanande erfarenheter och förändra en otydlig eller negativ självbild. För att lyckas med detta är det viktigt, genom inlevelse kunna skapa en förståelse för barnets situation. Vi som arbetar med barn med beteendeproblem såväl inagerande som utåtagerande, möts dagligen av följande faktorer, pedagogisk uppfinningsrikedom, ny kunskap, tålmod och maktlöshet (Lund, 2008). Enligt Juul Jensen (2009) är det lika svårt att hjälpa barnet som

befinner sig i svårigheter oavsett om det gäller in- eller utagerande beteende. Det är däremot oftast lättare att få pedagogisk kontakt med det inåtvända barnet än vad det är med det utagerande barnet. I arbetet med barn i svårigheter kan det ofta uppstå känslor av trötthet och irritation i såväl bemötandet av utåtagerande som inagerande beteende. De vuxna kan bli tveksamma, förvirrade i sin roll, samt tvivel på kompetens kan uppstå. Barnet utsätter den vuxna för problem och frustration när de inte följer sociala regler, vilket kan leda till känslor av otillräcklig och maktlöshet. Vidare menar Eresund och Wrangsjö (2008) att de vuxnas stora engagemang till barn, kan leda till att de blir berörda av barn i svårigheter. Vilket kan resultera i att pedagogerna kan vara i behov av stöd, för att kunna fortsätta sitt engagemang.

Genom ny kunskap kan den känslomässiga situationen förändras (Folkman & Svedin, 2008; Eresund & Wrangsjö, 2008). Så här beskriver en annan författare om betydelsen med kunskap, ”för att varje barn ska få det stöd som behövs gäller det att de som ger stöd har goda och tillräckliga kunskaper inom flera områden och själva kan få stöd när de känner att deras kunskaper och erfarenhet inte räcker till” (Sandberg, s26, 2009). Ett exempel på stöd kan vara kollegial handledning, syftet är på sikt är att höja pedagogernas yrkesnivå, öka den personliga trivseln och självkänslan, samt bygga ut sammanhållning i pedagoggruppen. Med andra ord få ett kreativt förhållande till pedagogens yrkesbegränsningar (Juul Jensen, 2009). Detta bekräftas även av Sandberg (2009) som menar att handledning i regel kan erhållas av specialpedagogen eller andra professionella som kan ha en central roll i arbetet med barnet, till exempel sjukgymnast, logoped m.m. Tyvärr har inte alla pedagoger möjlighet att få stöd. Enligt Sandberg (2009) är tidsbrist samt avsaknad av kompetensutveckling och handledning ett direkt hinder för pedagogerna som genomför ett utvecklingsarbete i förskolan. Det finns ingen tid för att diskutera, reflektera och dokumentera de metoder som används för barn i behov av stöd, eller för barn allmänt i förskolan. Detta kan i sin tur resultera i att pedagogerna inte kan uttrycka hur, vad, varför och vilka metoder som tillämpas i förskolan. Vilket kan begränsa möjligheterna till ett gemensamt språkbruk bland pedagogerna, och kan med andra ord leda till ”tyst kunskap”.

”När jag är sedd, därför finns jag och då kan jag titta och se” menar D.W Winnicott (Folkman & Svedin, s34, 2008). Vi bör använda ett mer ”bildskapande språk” gällande att ”se” barnet, genom det lyckas ringa in fenomenet som börjar kännas av att bli ”sedd” (Juul Jensen, 2009). Besvärliga barn, arga barn, ledsna barn har liksom alla barn samma grundläggande behov. De vill ha någon som kan hjälpa till att skapa förståelse för att tyda tillvaron. Någon som tröstar, skyddar och vägleder, någon som kan stödja och leka, någon

som bryr sig. Eresund och Wrangsjö (2008) menar att det är viktigt att det finns empati hos de vuxna samt att bemötandet bygger på ömsesidighet och dialog. Den vuxna manövrerar och ”styr ratten” med hänsyn till barnets reaktioner. Ett samskapande bör finnas mellan de vuxna och barnet som bygger på en regelbunden och jämställd relation.

Eresund och Wrangsjö (2008) pekar på bland annat Greenes och Ablons metod som bidrar till barnets emotionella, sociala och kognitiva förmågor utvecklas, samt att de kritiska situationer som sätter igång beteendeproblem, hanteras bättre.

Metoden består av följande tre steg;

- Empati: Hitta barnet där det är och sätta ord på sin upplevelse av barnets bekymmer i stunden
- Den vuxna beskriver sitt bekymmer och definierar problemet så tydligt som möjligt
- Den vuxna inbjuder barnet till att resonera fram en lösning som är acceptabel för båda parter

(Eresund & Wrangsjö, s284, 2008)

3 Teoriavsnitt

3.1 Teorier

Specialpedagogiken har av tradition utgått från en mängd olika teorier för att få en bild av orsak och verkan samt kategorisera och nyansera vad som är normalt eller avvikande. Normer är som nämnt beroende på en mängd olika faktorer och bör ses med kritiska ögon gällande kultur, socioekonomiska, historiska och samhällliga faktorer (Emanuelsson med flera, 2001). Inom fältet ”normbrytande beteende” talas det om tre olika faktorer; riskfaktorer, sårbarhetsfaktorer samt skyddsfaktorer. Riskfaktorer benämns som försakelser inom familjesituationen där omvårdnad, relationen och samspel tillsammans med barnet brister. Sårbarhetsfaktorer kan vara till exempel ett svårhanterligt temperament hos barnet, förlösningstrauman, samt ett otryggt anknytningsmönster. Skyddsfaktorer är däremot det som kan tänkas förhindra barnet att utveckla ett normbrytande beteende även om det utsätts för risk och/eller sårbarhetsfaktorer. Andershed och Andershed (2010) samt Eresund och Wrangsjö (2008) menar vidare att normbrytande beteende inte kan förklaras endast genom en teori, utan dessa samverkar och påverkar varandra. I arbetet tar vi upp en teori sett från ovanstående tre faktorer, dessa är de vanligast förekommande i den litteratur som vi studerat.

Daniel Stern, amerikansk psykiatriker och psykoterapeut var den som beskrev teorin om barnets existens och process genom relationen tillsammans med vårdnadshavaren, den så kallade intersubjektiviteten (Havnesköld & Mothander, 2009). Barnets emotionella utveckling handlar om att skapa tankar och bearbeta föreställningen ”om mig själv” och livet runt omkring. Vilket sker i samspel och anknytning med vårdnadshavaren men utgår från barnets egen upplevelse. Stern var den som fördjupade kunskapen om samspelets roll för barnets självutveckling och relationella utveckling. Han menade att redan från dag ett av barnets liv börjar socialisationen, därefter utvecklas relationerna och självupplevelserna successivt och fortsätter livet ut (Havnesköld & Mothander, 2009). Stern beskriver fem nivåer i utvecklingen och brister, dessa kan vara grundläggande riskfaktorer för ett normbrytande beteende.

Känslan av ett uppvaknande själv/gryende själv: De första grundläggande rutinerna skapas med mat, sömn och kärlek. Vi kan säga att barnet skapar en första ordning i sitt liv då alla upplevelser och känslor är nya. I detta avslöjas barnets temperament, hur vårdnadshavaren svarar på detta är grundläggande för barnets trygghetssfär.

Kärnsjälvet: minnesfragment skapas och ett grundläggande medvetenhet om ett jag, du och att man kan dela ett vi. Om barnet haft kontinuerliga upplevelser i form av ”sinnesintryck, affekter och handlingar” (Havnesköld & Mothander, s102, 2009) ger detta bilder av ett sammanhang som barnet uppvisar och förstår. Barnet blir bekräftat som människa och kärncentrum.

Subjektivt själv: Barnet förstår att man kan dela upplevelser och kan bli förstådd och bekräftad. Det kan flytta fokus från sin egen psykologiska sfär till någon annans. Barnet lär sig att dela känslor vilket är grundläggande i emotionell och empatisk utveckling. Ett härma-tolka-härma-förstå beteende mellan barnet och vårdnadshavaren är grunden för detta som även kallas intoning eller affektintoning. Brist i intoningen antas ligga föreliggande för beteendeproblem och svårigheter i den empatiska förmågan (Folkman, 1998; Havnesköld & Mothander, 2009; Eresund & Wrangsjö, 2008).

Det språkliga verbala och berättande självet; Barnet upplever sin existens via språkets perspektiv, orden ger en helhetsupplevelse av barnets jag från symboler till ord (Falkman 1998; Havnesköld & Mothander, 2009). Den verbala kommunikationen kan både öppna och stänga världar för barnen. Det är grundläggande att vårdnadshavarna stöttar barnet i sin verbala och kommunikativa identitet, då det annars kan ge utlopp på andra sätt. Falkman (1998) och Normell (2009) menar att brist av uppmuntran i verbal och kommunikativ identitet kan ge utlopp i känslostormar som aggressivitet, passivitet eller i ett inagerat språklöst läge. Stern menar att nivåerna inte är något som avstannar och en annan tar vid utan samtliga är beroende av varandra och fortsätter under hela livstiden. Vilket också inger hopp och förändring om människan hamnar i faser där socialisationen kan ifrågasättas och relationella problem kommer till ytan. Att vara en del av en relation är fundamentalt för självets utveckling och är beroende av de olika utvecklingsfaserna (Lund, 2008; Havnesköld & Mothander, 2009). I självets utveckling är det två samverkanskrafter, behov av anknytning och behovet av att upptäcka. Är självet tryggt kommer nyfikenheten och viljan att upptäcka likväl som att det inte har funnits eller mindre grad av god anknytning och trygga vuxna kan göra upptäckarfaser skrämmande och svår. Var del av barnets självutveckling är beroende för

att skapa en helhet för barnet. Om någon del blir mindre tillfredställande kan detta ge kommande hinder för barnets emotionella utveckling.

Anknytningsteorin: John Bowlby och Mary Ainsworth är de mest framträdande inom detta teoretiska område (Havnesköld & Mothander, 2009). Bowlby hävdar att barn föds med primära biologiska behov ett av dessa är att skapa emotionella band till andra människor. Genom att få de basala fysiska och psykiska behoven tillfredsställda skapas en trygg bas hos barnet (Lund, 2008; Havnesköld & Mothander, 2009). Under det första levnadsåret skapas de första banden tillsammans med vårdnadshavarna. Hur dessa fastställs i barndomen är grunden till hur kommande anknytningar och samspel sker i framtiden tillsammans med andra. En svag eller bristande anknytning kan ge yttringar i form av sviktande socialt samspel, impulsstyrighet samt svårt att tolka och förstå andra människors handlingar och då vara sårbarhetsfaktorer till ett normbrytande beteende (Eresund & Wrangsjö, 2008). Anknytningspersonen behöver inte vara en biologisk förälder utan att anknytningen kan ske mellan en eller flera konstant närvarande vårdnadshavare (Havnesköld & Mothander, 2009). Barnets beteendemönster skapar ett behov hos människan att vilja knyta an och ge omsorg. En trygg bas är förutsättning för att barnet ska våga frigöra sig och utforska senare i livet och bli självständiga individer (Eresund & Wrangsjö, 2008; Lund, 2008). Anknytningen kan ske ur tre olika kategorier. *Säker anknytning;* en trygg utveckling. *Otrygg anknytning;* kan skådas hos ängsliga barn som är rädda för separation och rädda för att ta för sig. *Osäker och svag anknytning;* kan man tyda hos barn med beteendestörning och de som är utsatta för omsorgsbrist. Den säkra anknytningen innebär att barnet kommer i kontakt med känslor och impulser och kan senare i livet reglera dessa.

Ainsworth (1967-1978) visade med sin forskning om barn och deras mödrar två olika anknytningsmönster, den trygga samt den otrygga. Den trygga utgjordes av den trygga basen medan den otrygga delades in och kunde vara ambivalent eller undvikande. Ambivalens visade sig i att barnet hade svårt att knyta sig an till modern om denna försvann en stund och senare kom tillbaka. Detta speglades i att modern hade en oförutsett beteende gentemot sitt barn. Undvikande; visade sig i att modern inte responderade på barnets behov som genom skrik, ögonkontakt helt enkelt inte brydde sig. Under senare år har man funnit ett tredje anknytningsmönster, det oorganiserade (Havnesköld & Mothander, 2009). Vilket kan ses hos psykiskt sjuka eller missbrukande mödrar. De kan förvisso ge basala behov men barnet vet inte hur de ska förhålla sig om de ska närma sig eller ta avstånd då modern kan variera i sin sinnesstämning.

Barnet kan hamna i ett läge som forskarna kallar ”frozen position” (Normell, 2008) stillastående både kroppsligt och mentalt. Gemensamt för samtliga anknytningsmönster är att barnet lär sig bete sig efter hur vårdnadshavarna svarar på barnets behov och anknytning. ”Barnet bygger upp inre arbetsmodeller” (Eresund och Wrangsjö s98, 2008) för att bemöta olika förhållanden. Erfarenheterna av anknytningen ger nycklar till hur man som människa senare kommer hantera relationer och/eller genomgå emotionella svårigheter.

Att vara otrygg medför stress, vilket i sig kan vara bra i måttliga mängder samt att man vet om varför det uppstår. Som ett försvar bildar kroppen hormonet kortisol. Om stressen blir långvarig utan återhämtning påverkar detta hjärnans cellbildning negativt. Vilket kan resultera i svårigheter att tänka klart, bli impulsstyrd, svårt med känsloregleringen. Våra anknytningsmönster visar sig först vid fara och om man då har haft en otrygg anknytning sker detta oftare då det barnet inte lärt sig bemöta och reglera sina egna mönster och emotioner. Om barnet fått klara sig själv och lärt sig att det inte går att lita på anknytningspersonerna signalerar hjärnan på fara och försvar. Vilket då kan yttra sig i våld och aggressioner inte bara mot andra utan också mot sig själv som egen person (Lagercrantz, 2005; Normell, 2008 med flera).

KASAM, en ”känsla av ett sammanhang” myntades av Aaron Antonovsky. Han studerade hur människor mot alla odds, svårigheter samt motgångar anpassade sig och upplevde god hälsa (Gassne, 2008). Varför hade de ett salutogent synsätt trots alla motgångar? Antonovskys svar på detta var att de hade KASAM. Människan är aldrig endast sjuk eller frisk utan rör sig mellan dessa lägen, det patogena och det salutogena. Hur en människa kommer närmare det ena eller det andra är beroende på tre faktorer.

- *Hanterbarhet*; Hur ser individen på sitt problem? Är det lösningsfokuserad alternativt upplever hopplöshet.
- *Meningsfullhet*; i vilken utsträckning är vardagen värdefull och tillfredsställd.
- *Begriplighet*; vilken insikt finns i vardagens upplevelser och händelser, finns det en röd tråd? (Olsson, 2007; Gassne, 2008; Helmen Borge, 2005 med flera).

Att uppnå KASAM är att sträva mot dessa friskfaktorer för att klara livets prövningar bättre. Vidare betonas att stressorer (riskfaktorer) inte behöver resultera i ohälsa utan omarbetas till något salutogent, en skyddsfaktor om man bara lär sig förhålla sig till delarna och kan hantera livet lite mer som det är (Gassne, 2008 & Gustavsson, 2009). Delarna står inte var för sig

utan är beroende och påverkar varandra. Att känna meningsfullhet är viktigast då detta är det som kan driva en människa framåt och skapa motivation. Meningsfullhet skapar inre byggnader, de ”fungerar som kognitiva scheman för hur vi uppfattar och tolkar vår omvärld” (Olsson, s82, 2007). Antonovsky menade att det salutogena synsättet ger en möjlighet att se förbi hindren. Vi kan säga ett psykologiskt immunförsvar för ohälsa. För att vända på någon som har ett sämre KASAM är det viktigt att fokusera på styrkor och framgång, och därigenom hitta möjligheter (Gustavsson, 2009 & Olsson, 2007). De med stark KASAM har självtillit, ett nätverk som stöttar och bygger upp, samhällstro och en god utbildning (Helmen Borge, 2005 & Gassne, 2008). När vi talar om KASAM används friskfaktorer istället för riskfaktorer för att benämna hur vi närmar oss hälsa. Antonovsky påvisade att signifikanta andra som pedagoger kan utgöra den avgörande friskfaktorn för att ett barn ska utveckla ett KASAM. Under de tio första åren läggs grunden för ett stabilt KASAM och utarbetas genom ”bio-socialpsykologiska faktorer” (Gassne, s24, 2008) fram till vuxen ålder (Helmen Borge, 2005 & Gassne, 2008). Det intressanta i KASAM teorin är att detta skapar möjligheter för de barn som kommer från mindre salutogena förhållanden att utveckla ett stabilt KASAM genom andra förhållanden som exempelvis förskolan, skolan, ett starkt socialt nätverk utanför familjen med mera.

4 Metod

För att bygga på vår befintliga förförståelse har vi fördjupat oss i litteratur, offentliga källor (rapporter) och tidigare forskning inom ämnesområdet. Precis som Alvesson och Sköldberg (2008) anser vi att i detta fall är det många olika processer som ska genomföras och bidra till studiens helhet. Studiens utfall bearbetas genom en sammanställning av en mängd komplexa processers verkan.

4.1 Hermeneutik

Studien genomsyras av en humanvetenskaplig ansats det vill säga i detta sammanhang, den hermeneutiska som omfattar både tolkning och analys. En riktning som genom att studera och tolka, försöker förstå den mänskliga existensens grundbetingelser och livsvärlden (Patel & Davidson, 2003). Kunskap skaffas genom språk, tal och skrift, samt genom att tolka mänskliga livsytringar och människors handlingar. Denna samhällsvetenskapliga studie krävde tolkningar som byggde på empiri. I detta sammanhang var det viktigt att vår förförståelse, det vill säga intryck, tankar samt kunskap, användes som en tillgång och inte sågs som ett hinder. Enligt Thurén (2007) kan hermeneutiken och tolkningsläran vara till hjälp i en humanvetenskaplig studie. Vidare kan den skapa gynnsammare förutsättningar då det inte alltid är lätt att tolka hur andra människor tycker, tänker och upplever olika situationer. En hermeneutisk samhällssyn är pluralistisk, vi måste ge plats till många olika tolkningar (Alvesson & Sköldberg 2008; Boolsen 2007). Ämnet var brett och hänsyn togs till bland annat socioekonomiska, etnografiska, sociokulturella och utbildningsmässiga förhållanden. Förhållningssättet är konstruktivistiskt och måste därför utgå från olika vinklar då det kan bli många, åsikter om samma problematik (Andershed & Andershed, 2010).

Utifrån det hermeneutiska perspektivet gjordes vår tolkning från specialpedagogernas nedskrivna åsikter och svar gällande arbetet med barn i normbrytande beteende. Vårt mål var att försöka förstå deras nedskrivna upplevelser och tankar sett ur den kontext i vilken den förekom. Med hermeneutiken kunde vi utgå från de fem sinnen vid sidan av kunskapskällan

det vill säga sinness iakttagelse samt logiska analysen. Det krävdes en balans mellan objektiv distans och subjektiv förförståelse kring det studerande. I sammanhanget var det grundläggande att vi hade empati och medkänsla för respondenter (specialpedagoger). En metod som kunde bidra till en bättre förståelse samt övervinna fördomar är den hermeneutiska cirkeln. I vår undersökning fanns det en del förutfattade meningar hos oss, en så kallad förförståelse kring resursfördelning mellan de olika stadsdelarna. Genom att vi satte den enskildes åsikt i ett samband, ville vi ta reda på om detta stämde överens med stadsdelarna i kommunen. I detta sammanhang var det grundläggande att vi kunde vara förnuftiga, med andra ord rationella. Under processens gång var det viktigt att vi inte tappade målsättningen, vad behövde vi för att nå målet, vilka medel? Vilka kunskaper fanns och vad behövde vi bygga vidare på? Vad hade vi för verklighetsuppfattning kring specialpedagogerna arbete med normbrytande beteende?

Under hela studiens gång har det varit viktigt att vår förförståelse fanns med och användes som ett verktyg under tolkningsprocessen. Denna samhällsvetenskapliga studie har krävt tolkningar som byggdes på empiri. I detta sammanhang har det varit viktigt att vår förförståelse det vill säga intryck, tankar samt kunskap användes som en tillgång och inte sågs som ett hinder. Med denna studie har vi tolkat specialpedagogerna utifrån resultaten av deras enkätsvar. Det har varit betydelsefullt att kunna sätta tolkningen i rätt sammanhang. Vår tolkning har fokuserat på om hur specialpedagoger handlar och agerar i arbetet med normbrytande beteende i kombination med litteraturstudier om bakomliggande orsaker. Vi anser att med en hermeneutisk studie är det grundläggande att tänka på att ens förförståelse inte så långt det är möjligt påverkar intervjuer och analysarbetet. Ett öppet synsätt av helheten har varit betydelsefullt under hela studiens gång! Det var även viktigt att vi kunde skapa oss en förståelse av helheten, samt en reflektion som bör finnas med under hela processens gång, vilket underlättade i sökandet efter icke så synliga mönster och strukturer. I denna studie har hermeneutiken lämpat sig som forskningsansats av den anledningen att synsättet inte handlade om den absoluta sanningen utan fokus låg på förståelse och tolkning i ett bestämt sammanhang.

4.2 Forskningsansatsen

Vi har tillämpat en explorativ forskning med huvudsyfte att få reda på svar samt öka vår förståelse inom området (Ruane, 2006). Därmed lämpade sig den kvalitativa riktningen, med inslag av det kvantitativa i denna studie. För att nå ut till många användes den kvantitativa ansatsen då vi skapade en enkät för att kunna skönja likheter, skillnader och mönster. Den kvalitativa riktningen använde vi oss av vid tolkning och bearbetning av specialpedagogernas enkätsvar. Studien har skapat en bättre förståelse hos oss, kring hur viktig specialpedagogens roll är i arbetet med barn i ett normbrytande beteende. Holme och Solvang (1997) påvisar att totalsituationen eller helhetsbild, det vill säga en ökad förståelse för sammanhang och sociala processer, går att uppnå genom kvalitativa data samt metoder. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) är kvalitativ metod en forskningsmetod som används i stor utsträckning inom samhällsvetenskapen. Genom den kvalitativa studien har vi kunnat koncentrera oss på vardagliga och kulturella aspekter av specialpedagogernas lärande, tänkande och handlande i sammanhanget normbrytande beteende. En fördel med kvalitativ studie är att det finns en möjlighet till flexibilitet.

Det har varit av betydelse att försöka förstå specialpedagogens situation och därmed kunna skapa en bild utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv, samt utifrån vår egen tolkning. I och med det har vi skapat oss en tydligare och djupare uppfattning. Vårt mål var att uppnå en kontakt med specialpedagogerna och genom enkäterna kunna se likheter och skillnader. Med detta kunde vi få en bättre uppfattning om specialpedagogens situation.

4.3 Enkät som metod

Enkäter var ett självklart val då vi riktade oss till många och inte bara till enskilda individer. Vi valde att skicka enkäten till tjugofyra specialpedagoger och räknade med ett större procentuellt bortfall under studiens gång. Detta resulterade i att sjutton specialpedagoger valde att delta i studien. Mängden respondenter behövdes för att kunna besvara våra frågeställningar och skapa större möjligheter för att kunna generalisera resultatet (Stukát, 2005). Vår utgångspunkt till frågeställning var våra tre huvudfrågor i problemställningen som

vi kom att utgå från och senare bygga vidare på vår undersökning, genom den systematiska insamlingen av empiriska data som vi fått ihop.

Genom ett informationsbrev (se bilaga 1 samt 2) gällande vår undersöknings innehåll framfördes att specialpedagogens medverkan var väldigt viktig och avgörande för resultatet i undersökningen. Att väcka ett intresse var A och O för att vi skulle garantera oss ett så litet bortfall (liten svarsfrekvens) som möjligt (Ruane, 2006). För att få en tilltalande layout samt en tydlig struktur av uppbyggnaden av frågorna har vi använt oss av Questproviders, ett företag som specialiserat sig på enkäter. Likt Bruce (15/9-10) menade ”att om man kan tolka en fråga på flera olika sätt är den inte tillräckligt bra konstruerad”. Frågorna måste vara konkreta och språkbruket måste kännas riktat till specialpedagoger. I det ingick att vi inte kunde ställa ledande frågor eller ställa frågor som kan upplevas provokativa (Boolsen, 2007).

Vi skapade en enkel frågeenkät (se bilaga 3), med strukturerat halvöppna frågor som är tydligt utformade och formulerade, för att undvika missuppfattningar. Samt att tillägga, inte tog alltför lång tid att besvara med tanke på det snäva tidschemat som specialpedagoger har idag. Frågorna som användes i vår frågeställning, var tio stycken följdfrågor/underfrågor till vår problemställning. Frågeställningen har utgått från vår nuvarande erfarenhet, kunskaper, litteratur och tidigare teorier. Enkäten har som vi ser det gett specialpedagogerna det utrymme de behöver för att svara med egna ord. Enligt Holme och Solvang (1997) är det betydelsefullt att det finns krav på undersökningsproceduren. I vårt fall var frågeställningen viktig att tänka på, den hade en avgörande roll samt låg till grund för den information vi sökte i denna studie.

4.4 Genomförande och undersökningsgrupp

Studien riktade sig till specialpedagoger och deras roll i arbetet med barn i normbrytande beteende i en viss kommun i Sverige. Vi har i grunden en pluralistisk samhällssyn samt ett antagande om att det fanns olika tankar och värderingar kring samma problematik mellan de olika stadsdelarna som deltog i vår undersökning. Med hänsyn tagit till både socioekonomiska, sociokulturella och utbildningsmässiga förhållanden som kan skilja sig åt mellan stadsdelarna, det är så kallat konstruktivistiskt (Andershed & Andershed, 2010). Vårt mål var att få med så många verksamma specialpedagoger inom förskolan som möjligt. Då vi arbetade under en snäv tidsram kom vi fram till att enkätundersökning med halvöppna standardiserade frågor

var det bästa alternativet för att få så mycket information som möjligt av så många som möjligt (Patel & Davidsson, 2003). Detta skapade bättre och större möjligheter för oss att kunna jämföra resultatet samt hitta likheter och skillnader (Stukát, 2005).

När enkäten var skapad och godkänd av vår handledare, var det dags att söka specialpedagoger till undersökningen. Vi började med att söka igenom kommunens kommunala hemsidor för telefonnummer och e-post adresser. Det visade sig att det inte fanns direkta hänvisningar till alla, i och med det använde vi oss av tre tillvägagångssätt. Första sättet var att kontakta respektive rektor i några av stadsdelarna, för att få gällande information. Andra sättet var direkt kontakt med övriga specialpedagoger via e-post medföljandes ett missivbrev (se bilaga 1 och 2) om studiens upplägg, syfte samt vikten av deras medverkan (Stukát, 2005).

Tredje sättet var, telefonkontakt för en mer personlig kommunikation. För att påvisa vårt syfte och väcka intresse för undersökningen, samt för att minimera risken för eventuell stort bortfall i enkätundersökningen. Alla som fick brev eller kontaktades via telefon fick tillgång till våra e-poster och telefonnummer, om frågor skulle uppstå. Specialpedagogerna fick sedan bekräfta via e-post, om deltagande eller inte. De som gav sitt samtycke fick senare ett kort informationsbrev (se bilaga 4) om vad vi kommit överens om samt instruktioner gällande enkätundersökningen. Vi informerade samtliga med lagen om etikprövning som avser människor med (SFS 2003:460) en garanti gällande konfidentialitet, deras fria vilja att medverka samt att alla resultat skulle komma att redovisas anonymt. Samtliga specialpedagoger kontaktades cirka en vecka innan utskick, detta för att vi skulle ha tid att skicka ut en påminnelse (se bilaga 5) till de som inte svarat på e-post förfrågan. Enkätundersökningen var aktiv i två veckor så samtliga hade möjlighet att svara. De som efter avslutad tid fortfarande inte svarat fick en påminnelse via Questprovider för att säkerhetsställa att vi gjort vårt yttersta för att få samtliga att delta.

4.5 Bearbetning och Analys

Under studiens gång har vi använt oss av olika kunskapskällor i form av litteratur, offentliga källor (rapporter) och tidigare forskning. För att sedan med kvalitativa samt inslag av kvantitativa metoder, fördjupa oss i ämnesområdet. Redan tidigt fanns det en medvetenhet om

att en textanalys både var omfattande och tidskrävande. Förutsättningen för oss var, att kunna sätta informationen i ett sammanhang och därmed kunna skapa för oss en helhet. Arbetets utfall bearbetades genom en sammanställning av en mängd komplexa processers verkan. För att senare både bekräfta och omvärdera vår tidigare teoretiska uppfattning och då jämföra med det empiriska materialet. Detta för att kunna påvisa likheter, skillnader samt urskilja mönster och sammanhang.

Bearbetningen kom att genomsyras av kritisk tolkning, vilket skulle resultera i att tidigare element framträdde på ett tydligare sätt. Genom att de olika nivåerna mötte varandra uppstod reflektion. En lämplig egenskap för en lyckad reflektion var samspelet mellan tolkning och empirisk material, viktigt för oss att tänka på var att tolkningsrepertoaren både var bred såväl som varierande. Kvale och Brinkmann (2008) menar att via hermeneutiska tolkningar kan vi skapa gemensam förståelse som dessutom är giltig.

Under arbetets gång var det grundläggande att validering var fortlöpande under hela processens gång, för att undvika en sneddriven tolkning samt en selektiv perception. Fortsättningsvis påvisar Kvale och Brinkmann (2008) att validering är en metod som används för trovärdigheten i studien. Genom verifieringen som finns med under studiens gång, med en uppsikt på rimlighet, trovärdighet, samt tillförlitlighet.

Vi hade ett ansvar i att kritisk bedöma och jämföra både litteratur samt enkätsvarens rimlighet samt relevans i vår studie. Svårigheter uppstod vid validering av respondenternas trovärdighet, vi hoppas och utgår från att hela sanningen kom fram då detta inte helt går att säkerställa. Det väsentliga i studien var slutproduktionen, grundläggande var att kunna fläta samman alla moment i arbetet. De kvalitativa enkätintervjuerna skulle läsas igenom, tolkningar skulle göras. Vi delade upp enkätsvaren i olika kategorier för att se strategier samt likheter och skillnader, innan vi bearbetade detta till en text. För att sedan göra en detaljerad beskrivning av specialpedagogers erfarenhet, handlingar samt deras situation i arbetslivet. Den slutliga enkätanalysen beskrev vi så detaljerat som möjligt, innehållet i analysen ska vara relevant till studiens syfte, kritisera analysens tillförlitlighet samt nästintill att upprepa undersökningen. En och samma situation kan upplevas på flera olika sätt, vid analys är det viktigt att tänka på konsekvenserna som våra värderingar kan ha till följd. En slutrapport bör vara en läsvärd analys med metodologiskt intressanta och välgrundade resultat. Vår uppgift var att så detaljerat som möjligt kunna beskriva stegen under processens gång, hur kunskap har producerats. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) är det viktigt att hålla reda på alla steg med till exempel en loggbok, även produktionen av rapporten.

4.6 Etik

I vår studie gjorde vi vårt yttersta för att inte skada eller kränka, vi tog hänsyn samt var ärliga gentemot det som undersöktes. Inom etiken finns det två olika delar att ta hänsyn till. Resultat och process, med det menar vi att det finns en redovisningsskyldighet mot det som undersöks. Samt hänsyn mot den vars uppfattningar undersöks, vilket i vårt fall var specialpedagogerna. I likhet med Kvale och Brinkmann (2009), Holme och Solvang (1997) och § 1 (SFS 2003:460, lag om etikprövning av forskning som avser människor), ansåg vi att det var nödvändigt att det fanns en fin balansgång mellan oss och specialpedagogerna, det vill säga respekt för specialpedagogernas integritet. En grundläggande faktor vid samhällsforskning är att det finns respekt för medmänniskor. Integriteten är viktig, både den psykiska såväl som den fysiska, för den bidragande källan.

Gustafsson och Hermen (2005), menar att det inte är allt för ovanligt att man kan behöva ändra inriktningen under arbetets gång. Förutom detta finns det svårigheter inom samhällsvetenskap, det kan vara svårt att säkert komma fram till den absoluta sanningen i frågan om ett visst fenomen. Ett viktigt element som kommer att genomsyra hela processen under studiens gång är tolkning, vilket kunde resultera i en kommunikationsklyfta mellan oss och specialpedagogerna. Det fanns tyvärr ingen garanti för att undvika övertolkning och feltolkning av enkät/intervju materialet, vilket krävde en vaksamhet samt noggrannhet från oss. En kritisk inställning samt ett kreativt tänkande var grundläggande under hela studieprocessen. Det var av betydelse att våra intressen och värderingar samt subjektivitet inte påverkade våra vetenskapliga metoder som var opartiska. Under processens gång har vi tagit i beaktande vid tolkning, analys samt presentationer av resultatet att aldrig manipulera innehållet. Vidare menar Gustafsson och Hermen (2005) att det är vanligt och ganska frestande att *extrapolera* resultaten. I och med det är det grundläggande att vi kan presentera studiens resultat samt slutsatser balanserat och rättvist, fortsättningsvis är det av vikt att varken linda in eller smyga undan viktigt resultat.

Strikt anonymisering av information har gällt, vilket innefattade tystnadsplikt. Denna innebar att gränserna inte överskreds, samt att det fanns en tydlighet och förståelse kring de etiska kraven, en uppsättning värderingar som följts. Liksom Kvale och Brinkmann (2008) ansåg vi att vår studie ska vara vetenskaplig samt etisk hållbar, vår uppgift var att hitta en form som kan förmedla resultatet utan att någon kommer till skada. Det var viktigt att vi inte

var partiska i vår forskning utan att vi använde oss av material som kunde bekräfta eller motsäga våra hypoteser och resultat. Att skriva om attityder och åsikter kan aldrig bli absolut och detta måste tydligt framgå i vårt arbete. Det vi har gjort är att visa respekt och hänsyn för dilemmat i det som undersöktes (Forsman, 2004). Då det gäller åsikter, kunskaper och information gällande verksamheter kan detta vara ett känsligt ämne. Därför var vi tvungna att garantera att respondenternas identiteter inte kunde röjas. I vår enkätundersökning begärde vi endast att de skrev vilken stadsdel de arbetar för. Detta var nödvändigt då vi skulle undersöka gemensamma nämnare eller påvisa skillnader i den kommun som undersöktes. Respondenternas identitet behandlades konfidentiellt vilket innebar att endast vi visste vilka de var och garanterade att det förblev så (Forsman, 2004 & Ruane, 2006). Om vi utgår och gör vårt yttersta för ”sanning, kunskap och demokrati” (Forsman, s143, 2004) har vi bra verktyg för att uppnå god kvalitetsenlig forskning.

5 Resultat

Sjutton av tjugofyra tillfrågade specialpedagoger har deltagit i vår studie i huvudsak kvinnor, av den anledningen har vi valt att inte göra någon skillnad mellan män och kvinnors svar på enkäterna för att garantera respondenternas säkerhet om anonymitet. Kommunens samtliga stadsdelar har inte medverkat i undersökningen vilket fråntar oss möjligheten att genomföra en generell jämförelse eller se konkreta skillnader gällande stadsdelarnas arbetssätt och metoder. Resultatet kommer istället att bygga på studiens likheter, skillnader och bygger på vår tolkning av specialpedagogernas arbete i stadsdelarna. Då samtliga specialpedagoger var mångordiga har vi valt att göra en sammanställning utifrån deras svar samt i vissa fall har vi bearbetat materialet, det vill säga kategoriserat och strukturerat för att ge en mer konkret bild av deras vardag. För att resultaten ska bli mer överskådligt och ge läsaren en tydligare bild har vi i vissa delar av resultatet valt att redovisa specialpedagogernas svar kvantitativt, det vill säga i punktform och antal. Genom hela resultat delen kommer vi att använda oss av följande förkortningar; SP (specialpedagog) och NB (normbrytande beteende).

5.1 Definition av begreppet normbrytande beteende

De flesta av SP har åsikten om att det handlar om individen, ett beteende som motsätter sig de normer och regler som finns inom den verksamhet, situation och sammanhang de befinner sig i. Flertalet nämner ett utagerande beteende, med ord som aggressivitet, gränsprövning, trots och regelbrott. Endast en antyder att det också innefattades av passiv aggressivitet det vill säga ett inagerande beteende. SP anser att vara i ett NB handlar inte endast om att det är ett problem för andra utan också för barnet som är i situationen. Ordet brist och avvikelser hos barnet eller barnets personlighet förekommer i många av respondenternas svar. Flera av SP anser att NB oftast märks i relationella sammanhang som i lek, turtagande samt i relation barn och vuxen. Några få anser att vi måste tänka på att vi lever i ett mångfaldssamhälle, barnen

kommer från många olika kulturer som sedan ska mötas i en och samma barngrupp. Pedagogerna i barngruppen måste tänka och beakta detta för att uppnå en större förståelse och kunna arbeta.

Ett par avviker från resterande SP svar samt har ett annat sätt att se det på, den ena påpekade att detta oftast handlar om äldre barn när vi pratar om normbrytande beteende. När de är små i förskoleåldern handlar det om att barnen ifråga är ”svåruppfostrade som behöver mer relationellt stöd och vägledning”. SP menar att vi idag tror att barnen redan när de är väldigt små har uppnått full socialisation. Utvecklingspsykologiska faktorer nämns också som en orsak att idag börjar barn i förskolan när de är så små de är inte utvecklade till att förstå och ta till sig andra barns perspektiv. Den andra svarade att det handlar om det är pedagogen som inte vet hur den ska förhålla sig till det uppvisade beteendet. Vidare påpekar respondenten att om man vet vilket beteende som ”triggar” kan man arbeta med dessa.

5.2 Uppfattningar om riskfaktorer

Det kan ha varit en tolkningsfråga, de flesta har svarat med bakgrundsförklaringar, vad de tror att detta beteende kan ha kommit ur. Andra har tolkat det som här och nu, vad som är problemet i den verksamheten de arbetar i. De flesta har svarat ur ett individ, familj och organisationsperspektiv. Ett fåtal SP har svarat ur ett individperspektiv med indikationsmönster och inte förklaring till bakgrunder gällande barn i normbrytande beteende. Återkommande ord hos dessa har varit ärftlighet, koncentrationssvårigheter, utagerande aggressivt beteende samt neurologiska förklaringar som ADHD eller autismspektra.

Resterande SP har i sitt svar utgått från individ, grupp och organisation och angivit allt från enstaka upp till flera orsaker, att beakta är att samtliga inte har angivit grunder utan det förekommer i kombination med övriga orsaker.

Individ

- Genetiska förklaringar; temperament, blyghet samt neuropsykologiska och utvecklingspsykologiska faktorer.

- Tvångs och självskadebenägenhet angavs av ett par.
- Flera nämner oförmåga till att avläsa de sociala koderna som finns i t.ex. lek, turtagning, kontakttagande och konflikthantering.
- Några nämner extrem blyghet och ångest och påpekar att det kan vara för att barnen inte blir sedda och bekräftade så pass som de behöver därför artar sig ett normbrytande beteende.
- Några anger en störd anknytning hos individen som orsak.
- Ett par SP menar att impulsstyrighet kan vara en orsak och där ingår oräddhet och överaktivitet.
- Några av SP menar att om inte ett avvikande beteende tidigt uppmärksammas och bearbetas kan detta komma att cementeras och utvecklas till ett varaktigt normbrytande beteende.

Familj

- De allra flesta nämnde familjens sociala omsorgssvikt som en bidragande risk och orsak. Här ingick brist i gränssättning, uppfostringsstrategier och missbruk.
- Mer än hälften nämnde psykisk ohälsa hos föräldrarna som en bidragande risk och orsak.
- Ett par menade att problem i föräldrarollen kan vara en del av orsakerna.
- En nämnde stressad hemmiljö.
- En SP angav föräldrars oförmåga att förstå barnets specifika omsorgsbehov.
- En av SP nämnde att orsak kan vara att familjen överlåter fostran till förskolan och därför bygger inte föräldrarna upp en djup relation med sina barn.

Organisation

- Mer än hälften angav förskolans pedagogik och omsorg som en orsak, att det fanns oförstående personal, olika förhållningsätt till barnen samt att det inte finns tid till att ge barn den bekräftelse och uppmärksamhet de behöver. Att det ges fel respons till ett barns beteende, barnet får inte beröm utan hör sitt namn endast när det gör fel.
- Några få sa att de stora barngrupperna var en bidragande orsak till NB.
- En av SP menade att utbildad personal är en av orsakerna.

- Någon sa att idag har pedagogerna allt för höga krav på barnen.
- Samt att en av SP anser att idag gör pedagogerna fel som godkänner att det är de som ska stå för fostran så att föräldrarna kan arbeta och slippa göra det hemma.

5.3 Uppmärksammat normbrytande beteende

Siffror inom parantes avser antal medverkande SP från respektive stadsdel.

Stadsdel 1 (2) Aggressionsutbrott fysisk och icke fysiskt. Förstörande i leken, regelbrott, bristande respekt till barn och vuxna, otrevligt språkbruk.

Stadsdel 2 (3) En av SP ansåg att det inte gick att besvara som enskild SP medan de andra angav aggressivitet, både icke och fysisk här sades ord som våld, sparkar, hot, ilska och oräddhet.

Stadsdel 3 (3) Här svarade samtliga allt!? Både inagerande och utagerande samt diagnoser.

Stadsdel 4 (2) Svårigheter i den sociala kontakten nämndes av samtliga. Tvångsbeteenden och aggressionsutbrott med bitningar och våld med tillhyggen.

Stadsdel 5 (1) Bristande impuls kontroll, aggressionsutbrott, brist i empati som har svårt med det sociala och därför blir de ofta ensamma och utsatta. De provocerar och testar ens tålamod.

Stadsdel 6 (1) Alla slags beteenden.

Stadsdel 7 (1) Socialt avvikande extremt in eller utagerande.

Stadsdel 8 (1) Utagerande beteenden med brist på empati samt väldigt inagerande beteenden de som väljer att gå in i sig själva och vara själva. Som har svårt att ta plats. ”De har ofta en styrka i att vara eftertänksamma. Mycket introverta och extroverta beteenden.

Stadsdel 9 (3) Utagerande beteenden med bitning, distanslöshet, barn som tar från andra barn, lekssvårigheter, självska debeteenden, Ointresse för andras behov, barn med diagnoser och deras behov.

5.4 Risk och behovsbedömning

Det stora flertalet SP använder sig av grundlig kartläggning med fokus på individ, grupp och organisation. Här ingår dokumentation, observationer samt kontinuerliga samtal och intervjuer med pedagoger och vårdnadshavare. Detta för att få en så pass rättvis bild av barnet som möjligt. Ett par av SP angav att de sedan skapar en åtgärdsplan med uppföljningsdatum. Några SP jobbar med uppdrag för stadsdelen vilket innebär att rektor och pedagoger redan gjort en första bedömning innan de kommer till gällande förskola.

En SP skriver i den stadsdel där denna är verksam använder de sig av en screeningmetod med utgångspunkt från intervjuer med familj och pedagoger. En annan av specialpedagogerna menar att ibland kan det vara bra att se över situationen så att ”trycket och pressen på barnet inte är orealistiskt, ibland krävs bara en liten förändring” dock får barnet aldrig skada andra. Förändring och arbete ska ske i ett tidigt stadium. Det är viktigt att föräldrar och pedagoger får framföra sin oro och sätta ord på det. Och här är handledning är ett gott verktyg. En av specialpedagogerna har en handledande, konsultativ funktion och tjänst samt fungerar som stöd till pedagogerna, denna kan senare hänvisa till någon som kan utföra ett adekvat åtgärdsprogram.

Majoriteten av SP betonar att det oftast barn med utagerande beteende med aggressivitet och våld som prioriteras. Detta för att barnet kan skada både sig själv och andra. Några av SP påpekar att det är i synnerlighet viktigt att prioriteras när beteendet kan hämma barnets utveckling. Ungefär hälften av SP menar att NB först prioriteras när övriga föräldrar och andra barn börjat klaga på barnets beteende. Ett par från samma stadsdel ansåg att de inte behöver prioritera någonting då de för tillfället har tid för samtliga barn. Om något skulle behöva vänta är deras handläggningstid på ärendet max två veckor. I motsats till ovanstående anser två SP från en annan stadsdel att det råder bristande resurser för barn i behov av stöd. NB är inget som prioriteras även om det borde göras och de får sällan det adekvata stöd de behöver. I denna stadsdel ges företräde till andra behov. Dock om någon annan eller barnet själv kommer till skada prioriteras detta. Två av SP hade avvikande svar från övriga respondenter. En anser att det är barn i relationella svårigheter som bör prioriteras. De barn som har kamratsvårigheter och/eller svårigheter i relationen med vuxna ska prioriteras tillsammans med familjen och pedagogerna. Den andre SP anser att man får se till varje

situation av vad som bör prioriteras. Detta sett till ålder, hem och familjeförhållanden samt pedagogers kunskap och resurser till att bemöta behovet och situationen

5.5 Arbete på individ- grupp och organisationsnivå

Relationer, organisation och god pedagogik är det som kan sammanfatta samtliga respondenternas åsikter. SP som deltagit i enkätundersökningen har olika tjänstevillkor vilket innebär att vissa arbetar aktivt i barngruppen medan vissa är anställda inom stadsdelen och kallas då in efter behov från rektor och pedagoger.

Individ

Fler än hälften av SP påpekade vikten av kartläggning och observationer i olika situationer för att komma underfund med grunderna eller triggerpunkterna till beteendet samt hitta det som fungerar bra och är barnets styrkor. Att arbeta med individens jagkänsla påpekade några som ett viktigt arbete. Dessa anser att barnen behöver byggas upp i mer positiv anda. Ofta hör de sitt namn i negativa sammanhang, därför måste SP och pedagog ”hitta guldskörden”. Spinna vidare på, samt berömma för det som fungerar bra och föra in det i resterande grupp. Det måste gå att hitta sätt att bryta ett destruktivt mönster då ”dessa barn kan fungera som gruppens åskledare”.

Mindre än hälften av SP arbetar med empatiska övningar och metoder tillsammans med barnet som befinner sig i NB. Samt hitta andra sätt som främjar barnets impuls kontroll och koncentrationssvårigheter. Detta kan handla om ”sociala berättelser, småbarnslekar som skapar kontakt, olika sätt för att komma i kontakt med barnets emotionella behov”. En del av SP tryckte på vikten av arbetet med barnets anknytningsförmåga. ”Ofta har dessa barn svårt att knyta an till andra”. SP menar att ofta finns det någon i verksamheten, en signifikant annan som barnet fungerar med. Kan man hitta denna person går det att arbeta med arbeta med anknytningen utifrån situationen. För att citera en av SP ”denna vuxna kan fördjupa en kontakt och inge barnet lite hopp och alternativa lösningar. Ett par av SP svarade att det tillsätts en resurs till barnet. Ett ”hjälpjag” som fungerar som stöd och vägledning till barnet i

NB. En av SP menar att det inte alltid går att ha ett rättvisetänk i dessa situationer. Barn i NB måste” få ha vissa privilegier som andra barn inte har”.

Familj/grupp

Flertalet menar att samarbete mellan förskola/specialpedagog och familj är a och o. För att lyckas i arbetet med barn i behov av stöd måste det skapas förtroende samt att vårdnadshavarna måste kännas delaktiga i det arbetet som görs. Det är viktigt att vårdnadshavarna blir medvetna om att arbetet tar tid och det inte är något som ändras över en natt. En specialpedagog säger att det är viktigt att medvetandegöra problematiken gällande problemet för föräldrarna. ”Är de motiverade till förändring och vill de samarbeta?” Lite mindre än hälften av specialpedagogerna säger att det är väldigt viktigt att jobba med hela gruppen och deras sätt att se på olikheter och likheter. Att man tillsammans arbetar med olika värdegrundsövningar för att stärka både individen i problemet och gruppen. Det är viktigt att barnet får visa upp sina starka och positiva sidor för resterande barngrupp. Ett fåtal av SP anser att det främjar barn i NB när man kan arbeta i små grupper, dels för att det på så sätt blir lättare att ”komma närmre barnet” samt att ”små grupper har visat att barn med exempelvis ADHD inte visar de symptom som uppstår i stora barngrupper”. Som nämnts innan är några av SP en resurs till gruppen i verksamheten för att se och utveckla goda beteenden.

Organisation

Ungefär hälften talar om förhållningsätt och bemötande. SP menar att personalen måste ha likartat sätt gentemot barnet för att skapa struktur och trygghet. Verksamheten måste vara samorganiserad för att minimera NB beteende. Det är viktigt att all inblandad personal kring barnet följer samma mönster och kontinuitet, vem gör vad, när och hur? Rektor har ett ansvar att se över vad som kan behöva göras annorlunda alternativt behövs struktureras om. Det som nämns av samtliga specialpedagoger är vikten av pedagogisk handledning för att lyfta problematiken med mot- och medgångar, vilket kan öka förståelsen för barnets beteende. Två av SP menar att detta kan vara nödvändigt för att orka med jobbet då det kan vara tärande för pedagogerna.

Ett par av SP från samma stadsdel menar också att det är viktigt att hålla sig uppdaterad om vad den nya forskningen och litteraturen säger. Två andra betonar värdet av utvärdering,

som SP måste man se vad som fungerar och inte fungerar och varför det är så här. För att citera en av respondenterna ”Man måste se problemet i ett större perspektiv än hos bara barnet” som miljö, förhållningsätt, pedagogiken med mera.

5.6 Samverkan och insatser

Samtliga stadsdelar samverkar med allt från två till sex olika instanser. Nedan kommer en mer detaljerad kartlagd förteckning över specialpedagogernas olika samverkansinstanser. Kartläggning över SP svar på antal instanser samt en förteckning med de olika instanserna.

Några av följande instanser har SP sagt sig ha samverkan med;

- BUP, HAB, BVC
- Socialtjänst/förvaltning, föräldrautbildning via socialtjänst.
- Logoped
- Specialpedagog
- Individ och familj, (föräldrarna och hemmet)
- Centrala resursteam, resursteam, skolhälsan
- Psykologer i stadsdelen, kurator, psykologer i resursteamet och skolpsykolog
- Barnhälsoteam (spec. pedagog, rektor, biträdande rektor, socionom, psykolog)
- Gränsöverskridande team
- Specialpedagogiska skolmyndigheten
- Konsultationsteam

Knappt hälften av SP samverkar med tre instanser, ett fåtal samverkar med fyra instanser, enstaka samverkar med två, fem eller sex instanser. I materialet fanns exempel på SP inom samma stadsdel som hade samma kontaktmönster till andra instanser. Det fanns också exempel där det skilde sig åt inom stadsdelen.

5.7 Uppföljande arbete

Följande ord går som en röd tråd genom nästan alla svaren; kontinuerlig, regelbunden och fortlöpande.

De flesta SP har en gemensam syn i detta sammanhang, det krävs regelbundna uppföljningar. I form av återkommande observationer, möten och uppföljningssamtal med alla berörda parter. Beroende på samtalets innehåll, kan de berörda parterna som är med skifta från gång till gång. I detta sammanhang har vissa SP lagt till handledning som en tillgång, riktad till pedagogen eller hela arbetslaget. En del av SP menar att i vissa fall upprättas handlingsplaner eller åtgärdsprogram, med mål som är utvärderingsbara och uppfylls inom den bestämda tidsramen. I utförandet av handlingsplan eller åtgärdsprogram samverkar SP bland annat med berörda parter. Som i vissa fall till exempel kan vara; resursteamet, pedagogerna, föräldrar, psykologer, biträdande rektor/rektor och externa kontakter eller resurser. De berörda parterna deltar genom samtal även vid utvärdering och uppföljning av handlingsplan eller åtgärdsprogram. Ett avvikande svar från de andra var följandes SP menar att;

”I vissa fall tar socialtjänsten eller sjukvården över och då görs ofta uppföljning där för sig och på förskolan för sig, men med visst samarbete mellan förskolan och sjukvården/socialförvaltningen”. Det finns även olika resurser som SP använder sig av för att följa upp arbetet med barn i NB. Bland annat har några SP som även är verksamma i samma stadsdel, nämnt att de har möten i ett Pinocchioteam (se bilaga 6) eller följer upp arbetet i Barnhälsoteamet. Ett litet antal SP menar att de följer upp arbetet med överlämning till förskoleklass och skolår ett. Endast två SP från olika stadsdelar har nämnt att informationen till förskoleklassen eller skolår ett, endast överlämnas vid föräldrarnas samtycke. Två SP antyder följande;

Jag följer oftast barn tillsammans med personal tills de börjar i skolan. En del klarar personalen själv, men vi har med de flesta ett avtal om att övergången till skolan ska vara öppen och ärlig. Ibland klarar föräldrarna det själv och ibland är personal och jag med tillsammans med föräldrar. Samt; utifrån min erfarenhet identifieras många NB i förskolan och resurser sätts in. När barnet börjar skolan missar ofta skolan att sätta in motsvarande resurser direkt och problemen ökar kraftigt innan nya resurser sätts in.

5.8 Svårigheter i arbetet med barn i normbrytande beteende

Ett fåtal SP anser att barngrupperna är för stora med många små barn och låg personaltäthet. ”Barnen är för många, vi räcker inte till!” Det finns en frustration hos pedagogerna att inte räkna till och ha tid för enskilda barn. Dessutom är det svårt att hitta kontinuitet med få vuxna, som dessa barn behöver för att bygga en hållbar relation.

Ett litet antal SP lyfter föräldrarnas och pedagogernas del i det hela;

- Det förekommer att personalens kompetens kring dessa barn och bemötande/förhållningsätt är bristfällig.
- Det är viktigt att personalen på avdelningen har ett gemensamt arbetssätt utifrån barnets förutsättningar, behov och intressen.
- Svårigheter uppstår när föräldrar eller pedagog (i sällsynta fall) inte ser sig som delaktiga i lösningen, till exempel när föräldrasamarbetet inte fungerar.
- Det är viktigt att ha en öppen och bra relation till föräldrarna.
- Det är ett stort arbete med pedagogerna och deras sätt att handskas med problematiken, samt att ändra förhållningssätt hos pedagogerna som barnet möter.

Flera SP poängterade några av följande svårigheter som kan uppstå;

- Att få med sig alla berörda samt sträva efter att alla känner ansvar och blir delaktiga. Sen kan det ske olika "vändningar", pedagogerna tycker allt blir bättre/sämre.
- Att börja i det lilla och arbeta sig uppåt, som en stege ungefär och alla ska med upp.
- Att få alla runt barnet att arbeta utifrån barnets styrkor och positiva sidor för att få till en positiv spiral i barnets utveckling i ett sammanhang.
- Att flytta problemet från barnet till den miljö (socioemotionell, pedagogisk och fysisk) som de erbjuder barnet på förskolan.
- En av SP fann svårigheter vid kontinuiteten och tålmodet vid bakslag, samt förståelsen av andra kring vad det handlar om och hur man ska bemöta barnet.

Enstaka SP från olika stadsdelar påpekade följande;

- Det krävs tid att bygga upp en god relation mellan barn och pedagog.

- Att få föräldrarna med i arbetet, kunna vara närvarande och se vad som händer kring barnet i sin situation (bland alla andra barnen).
- Att få tid till att bygga upp en god relation mellan pedagog och barn samt kunna vara närvarande och delaktig i det som sker under den fria leken.

Några SP anmärkte andra svårigheter som bland annat;

- Frustration och otillräcklighet då pedagogerna inte förstår barnets beteende eller inte hittar kärnan i problemet.
- När ett barn ideligen bli utsatt för både kamraters men också pedagogers ilska då de inte orkar ha förståelse eller inte vill förstå barnets handlande.
- När barnet utmanar och provocerar de vuxna.
- När föräldrarna också har ett NB och de är svåra att nå för att få dem att förstå barnets bästa.

Just de senaste åren har det varit svårt att få gehör för dessa barns behov, för om man börjar prata om dem högre upp i organisationen så pratas det bara om att arbetet på förskolan ska omorganiseras så att det passar alla barn och då får det inte kosta. Om man ger särskilda tilläggsbelopp har problemen pågått länge och svårigheterna fördjupats och ofta har ingen lyckats att få med sig föräldrarna i ett samarbete.

Anmärkningsvärda rader från en specialpedagog

5.9 Kunskaper, metoder och resurser

Kunskaper och resurser

Nästan hälften av SP ser pedagogerna, ledningen, barnet och föräldrarna som resurser och antyder något av följande; Många av pedagogerna är den största tillgången, ofta mycket kunniga och har kunskaper kring barns olika beteenden. Pedagogernas erfarenheter och specialkunskap tas till vara i arbetslaget. Det är en tillgång med pedagog som har förmåga att se bortom barnets beteende och se hela barnet med både dess styrkor och svagheter. Pedagogerna har också en förmåga att bygga fasta hållbara relationer som bygger på ömsesidig respekt. Att arbeta i liten grupp med pedagoger som känner barnet är att förorda.

En av SP poängterar vikten av, fasta rutiner, tydliga ramar, vuxna som vågar ta ställning med förmåga att hantera svårigheterna på ett konstruktivt sätt utan att bli frustrerad.

Några av SP hävdar att pedagogernas kunskaper varierar mycket liksom resurserna. Det finns mycket enskild kompetens hos olika pedagoger. Å andra sidan anmärker flera SP att även om kunskapen hos pedagogerna finns, saknar de resurstimmar i kombination med alltför stora barngrupper. ”Det vore önskvärt med mer utökade resurser till arbetslagen under vissa perioder”. En SP påpekar följande;

Det finns en hel del kunskaper som kräver handledning, samtal och möjlighet för reflektion i och mellan personalgrupper, för att hållas levande och viktiga när pressen i arbetet idag är så hög att kunskapsnivån på specialkunskaper sjunker. I det riktigt svåra fallen behövs det särskilda resurser som inte finns.

I samtliga stadsdelar finns det någon form av resursteam, SP, psykologer att tillgå, i vissa stadsdelar finns det även SP i området och deras arbete går ut på att observera barnen samt handleda pedagoger. En del SP har även samarbete med socialförvaltning och habilitering vid behov. En av SP anmärkte att det finns många duktiga och resursstarka pedagoger i verksamheter, men det gäller inte alla. Ett anmärkningsvärt svar från en annan SP som betonar, att brist på kunskap om en viss metod är inte lika svårt att hantera, som de olika pedagogiska utbildningar pedagogerna har, samt pedagoger som kommer från olika kulturer vilket kan försvåra arbetet.

Metoder

Flera SP menar att vikten av att se varje barns behov som individuellt, varje barn är unikt och har sina färdigheter. Viktigt att se till individen och nuläget. ”Som SP har man erfarenheter med sig i bagaget men det är inte säkert att något som passar ett barn passar alla”. Därför är en kartläggning viktig. Ett fåtal SP menar att genom att arbeta med förhållningssätt och förebyggande arbetssätt skapar de en beredskap för hur de ska fortsätta att möta svårigheterna. Med andra ord metoder/strategier gällande förhållningssätt med att förbereda förändringar, uppmuntra positivt beteende, struktur, tydlighet i vardagen och miljön samt dela in i mindre grupper i den mån det går. En SP anmärkte följande;

Man måste se barn behov som individuellt, men allmänt är det ett relationsbygge med få och tydliga regler, mycket beröm, uppmuntran när det fungerar samt hjälpa barn att lyckas med t.ex. rimliga krav.

I många av stadsdelarna har rektorn en del av ansvaret att hjälpa till med att hålla forskning, utbildning och litteratur uppdaterad. Samt att hålla reda på vad deras personal behöver i fortbildning litteratur och forskning. Flera av SP nämnde olika arbetsmaterial såsom, StegVis, Livskraft, EQ-arbete samt annan litteratur. Några av SP samverkar med andra instanser vilket ytterligare ger redskap och metoder. Såsom ett samarbete med Socialtjänsten och boken ”Ta upp oron” som underlag, håller en av SP föreläsningar på förskolorna i stadsdelen (ett så kallat förebyggande arbete). En annan stadsdel arbetar aktivt med Pinocchioprojektet sedan 2007. En SP nämnde COPE- strategier som metod.

5.10 Uppfattningar om hjälpinsatser i förhållande till behov

Majoriteten av specialpedagogerna svarade, nej på frågan angående deras uppfattningar om ”hjälpinsatserna är tillräckliga i förhållande till behov”. Ett fåtal tyckte bland annat ”oftast men inte alltid”, ”en del”, ”ibland men att processen tar lång tid”, ”att det kan bli bättre” samt ”vissa får hjälp men alltför många lämnas”, ”resurserna räcker inte till”. Sedan var det enstaka SP som tycker att de yngre barnen i förskolan får den adekvata hjälpen de behöver, under förutsättningar att de uppmärksammas i tid eller att de hinner med dem (med tanke på pedagogernas höga frånvaro).

Återkommande ord från SP om varför hjälpen inte alltid är adekvat, eller när situationen försvåras; Barngrupperna är för stora vilket leder till att specialpedagogerna inte hinner med alla barn som behöver stöd. Resurserna som erbjuds är få (kostnadsfråga), ofta med tillfälliga och plottriga förebyggande insatser. I kombination till låg personaltäthet, en hög frånvaro bland pedagogerna och många vikarier. Den bristande kunskapen och kompetens hos pedagogerna, leder till att barnens svårigheter inte uppmärksammas tillräckligt tidigt. Vilket leder till att det tar alltför lång tid innan det händer något. Sedan försvåras situationen ytterligare av pedagoger som inte accepterar problematiken och bemöter barnet på ett likvärdigt sätt. En del pedagoger har svårt att acceptera förändringar i sitt arbetssätt.

Andra orsaker till att hjälpen inte alltid är adekvat, är när samarbetet med föräldrarna är bristfällig. Långa köer/väntetider på BUP, samt liten kontakt med BUP.

En del SP menar att hjälpen ger resultat, ju tidigare barnet får hjälp, desto större möjlighet att reda ut det. Några förutsättningar är, när alla i ett arbetslag och familjen drar åt samma håll (samarbete med föräldrarna), SP som gör det bästa de kan för barnet, vilket även innebär att det finns möjlighet till handledning och periodvis resurstöd av specialpedagog. I detta sammanhang är även samarbetet med olika instanser betydelsefullt, såsom förskola, resursteam, BVC och ev. BUP. Väsentligt är att pedagogerna är kompetenta och resursstarka, det vill säga trygga vuxna. Vilket innebär att deras kunskaper tas till vara för att kunna skapa en tydlighet och struktur för barnet.

Enligt ett fåtal SP behöver vissa områden förbättras; De tidiga insatser samt det kontinuerliga arbetet runt barnen, att arbeta med barnet istället för emot. Förutom detta, samverka med olika instanser. Vilket även innebär, övergången mellan förskola och skola då mycket kunskap går förlorat.

Många gånger känns arbetet runt barnen med normbrytande beteenden som ambulansutryckning och konstgjord andning. Det finns inga magiska kurer och snabblagat, Specialpedagog.

6 Analys och sammanfattning

Arbetets syfte var att tolka specialpedagogens roll i arbetet med barn i normbrytande beteende i en kommun någonstans i Sverige. En jämförelse skulle mellan samtliga stadsdelar i kommunen. Då vi inte fick med specialpedagoger från alla stadsdelar, valde vi att ändra studiens riktning. Därmed har arbetet istället resulterat i likheter och skillnader överlag i denna kommun och inte stadsdel för stadsdel. Dock har vi ändå kunnat påvisa mönster mellan stadsdelarna utifrån vår tolkning, när det varit mer än en deltagare från varje stadsdel. En enkät utformades med tio frågor som skickades ut till ett flertal specialpedagoger i gällande stad för att besvara följande frågeställningar;

- Vilka är specialpedagogers uppfattningar om normbrytande beteende?
- Hur ser specialpedagogers roll ut i arbete med normbrytande beteende hos barn?
- Vilka resurser finns det för barn som uppfyller vissa kriterier av normbrytande beteende men saknar diagnos?

Det vi har kunnat tolka är att överlag råder det samstämmighet i vissa frågor men skiljer sig åt i andra. I bearbetningen av analysen har vi kommit fram till att det är mycket beroende på vilka förutsättningar stadsdelen har och i många fall handlar det om en prioriteringsfråga. Som Eresund och Wrangsjö (2008) beskriver i litteraturdelen beror ett normbrytande beteende på samverkan mellan olika faktorer som miljön, arv samt i nätverket runt om eller i familjen, vilket gör att vissa områden är mer utsatta än andra, samt att utgången i ett normbrytande beteende varierar. Vilket visade sig i frågan om vilka beteenden specialpedagogerna uppmärksammat i sin stadsdel. Vissa stadsdelar hade uppmärksammat samtliga in- och utagerande beteenden, medan andra endast nämnde utagerande. På liknande sätt kan vi beskriva resurstillämpningen, utifrån specialpedagogernas svar har vi tolkat att beroende på vilken given omständighet stadsdelen har, tillämpas olika resurser vilket innebär att vissa behov prioriteras. En specialpedagog anser att normbrytande beteende är något som skulle behövas prioriteras men att fokus läggs på annat håll som diagnoser. Medan en annan säger att de inte behöver göra någon prioritering då de har tid för samtliga behov. Två av

specialpedagogerna besvarar med vad som ”bör” prioriteras inte vad som faktiskt görs, vilket innebär att vi inte vet vad som läggs främst i dessa stadsdelar.

Gemensamt för specialpedagogerna är att ett normbrytande beteende är beteenden som inte stämmer in i det generella i kombination med att det är till skada för barnet själv eller omgivningen runt om kring, samt kan innehålla främst utagerande men även ett inagerande beteende. Någon hade en utstickande åsikt och menar att idag är det en större chans att stöta på ”normbrytande” beteende då det är många fler barn i barngruppen som ska samsas och ta in andras olika perspektiv vilket då ger ett större underlag för konflikter och missförstånd.

Hur specialpedagoger ser på riskindikatorer för ett normbrytande beteende varierar, dock anser de flesta att detta måste ses ur samspelet mellan individ, grupp/familj och organisation och står i kombination med flera riskmoment. De menar att en holistisk syn av barnet måste finnas för att få en helhetsbild av barnets situation samt se mönster mellan orsak och verkan. Enstaka specialpedagoger som svarade ur ett individ, grupp och organisationsperspektiv hade avvikande åsikter vilket kan bero på många orsaker som längre erfarenhet, vilket område de är verksamma inom eller att de tillämpar ett helt annat synsätt. Några svarade endast ur ett individperspektiv detta fick oss att fundera på om frågeställningen var tolkningsbar, eller om de som fackpersoner anser att ett normbrytande beteende endast ligger hos individen med förklaringar som bland annat ärftlighet, neuropsykiatriska orsaker, autismspektra, samt koncentrationssvårigheter hos individen.

Specialpedagogerna i allmänhet använder sig av en noggrann kartläggning ur individ, grupp och organisations perspektiv när en behovsbedömning görs samt för att se utgångarna i stöd och arbetstillämpningar. Vissa arbetar med uppdrag från stadsdelen vilket innebär att en del av kartläggningen redan gjorts av verksamheten när specialpedagogen kommer dit. Några specialpedagoger angav att de följer upp detta med åtgärdsplan och kommande uppföljningssamtal. Vår spekulering är att övriga specialpedagoger tillämpar metoden men valt att inte deklarerat det i studien. Oavsett olika åsikter var samtliga överens om att insatser ska göras så tidigt som möjligt för att ge goda förutsättningar till barnet. Arbetet med barn i normbrytande beteende utifrån vår tolkning handlar i stort om att skapa goda relationer både till barnet, vårdnadshavare och pedagogerna. Vilket sker i utgångspunkt från pedagogisk handledning, stöttning, observationer/kartläggning samt olika arbetsmetoder för att stärka både individens självkänsla samt plats i resterande barngrupp. Pedagogernas förhållningsätt och bemötande ses som en viktig faktor där grunden är att personalen är konsekvent samt drar åt samma håll. Flertalet specialpedagoger menar att samarbete med vårdnadshavarna

uppbyggt på tillit, är grunden för ett framgångsrikt arbete med barnet i beteendet. Vi reagerade på att blott två använde sig av utvärdering för att se framgångar och bakslag. Då det annars kan ge indikationer på vad som är bra respektive vad som behövs ändras på i en verksamhet. Det finns skillnader i kommunen gällande mängden samverkansinstanser, specialpedagogerna samverkar med allt från tre till sex olika instanser. Vad som är intressant är att några specialpedagoger verksamma inom samma stadsdel, samverkar med lika såväl som olika former av samverkansinstanser.

Kan anledningen vara att kanske skiljer sig problematiken åt, vilket innebär olika behov, resurser och därmed olika val av samverkans instanser. De flesta specialpedagoger är överens om att det krävs regelbundna uppföljningar för ett gott resultat. Ett lyckosamt arbete innebär även ett samarbete med olika resurser i kommunen, i form av tidigare nämnda (se resultat) instanser. Det finns dock undantagsfall i kommunen, enligt våra tolkningar kan vi se ett mönster på att samarbetet mellan förskola – skola inte fungerar tillräckligt bra. Endast ett fåtal har nämnt övergången mellan förskola – skola. Vilket vi anser är ganska oroandeväckande, då mycket av tidigare arbete med barnet som lagts ner raderas för att sedan byggas upp på nytt med motsvarande resurser. Finns det inte tydliga riktlinjer att följa i kommunen vid överlämning? Kanske kan det vara så att specialpedagogerna i studien har ”glömt” att nämna att de följer upp överlämningen till skolan eller kanske kan det vara så att pedagogerna på förskolan själva följer upp arbetet.

En specialpedagogs arbete är inte lätt, det är många pusselbitar som dagligen ska läggas. Oftast med många påfrestningar från alla håll. Allt för ofta uppstår det känslor av att inte rätta till, pedagoger – barn - föräldrar sliter och drar i en. Ett krävande ansvar, ofta måste specialpedagogen hjälpa alla berörda att hitta den röda tråden. Få alla att samarbeta och sträva efter att hitta ett gemensamt arbetssätt, som fungerar för både barnet och pedagogerna. En av förutsättningarna för att lyckas och som är grundläggande, är att pedagogerna har tillräckligt med kunskaper för att genomföra ett förändringsarbete och hitta ett gemensamt arbetssätt. Utifrån barnets behov och intressen som även ska fungera i barngruppen. Specialpedagogen har ett tungt arbete som belastas mer i vissa fall då berörda personer till exempel pedagoger, föräldrar, barn försvårar arbetet med att de inte kan eller vill ta del och följa de bestämda arbetsmetoderna eller vill/kan förstå barnets beteende.

I arbetet med barn i normbrytande beteende är det viktigt att utnyttja de kunskaper, metoder och resurser som finns till förfogande. Många specialpedagoger ser pedagoger,

ledning, barnet och föräldrarna som viktiga resurser. Oftast är dessa nyckelpersoner mycket kunniga och har kunskaper kring barns olika beteende. Dock hänsyn taget till vissa undantagsfall, som kan visa sig i en stor variation av kunskaper hos pedagoger och tillgången av resurser. Förutom tidigare nämnda nyckelpersoner finns det även följande resurser som används av en del specialpedagoger i kommunen; resursteam, psykologer, specialpedagog i området, socialförvaltningen samt HAB. Sedan finns det hel uppsjö av metoder (se bilaga 6) som specialpedagoger använder sig av, några exempel; Steg Vis, Livskraft; EQ-arbete, litteratur, Pinocchioprojektet, COPE-strategier och andra utbildningar(se bilaga). Avslutningsvis finns det även en del strategier som används av många specialpedagoger såsom; se individen och nuläget, arbeta med förhållningssätt, relationsbygge och förebyggande arbetssätt därmed kunna skapa en beredskap för att möta svårigheter.

Vid frågan om specialpedagogers uppfattningar om huruvida hjälpinsatser i förhållande till behov är tillräckliga, svarade de flesta pedagoger att det inte alltid är så. Resurserna räcker inte till helt enkel, somliga barn får hjälp och många lämnas. Oftast kan det handla om att specialpedagogerna i vissa fall får prioritera och i ett försök att hinna med många barn, läggs även ett stort ansvar på pedagogerna i förskolorna. Som i sin tur ofta saknar specialpedagogisk kompetens och i vissa fall sakna pedagogisk utbildning. Situationen som idag råder i kommunens förskolor är inte det lättaste; för lite resurstöd till pedagogerna, stora barngrupper, låg personaltäthet, få förskollärare, mycket sjukfrånvaro och många vikarier. Specialpedagogerna poängterar därmed att hjälpen inte alltid är adekvat, bland annat för att pedagogerna inte fångar barn tillräckligt tidigt. Samt att allt för ofta uppstår stressig situation, som skapas för barn och pedagoger med dessa förutsättningar. Sedan finns det förutom pedagogernas roll i det hela, andra faktorer som spelar roll i denna process. Bland annat långa köer/väntetider på BUP eller kanske till och med ingen kontakt med BUP. Förutom nämnda svårigheter finns det många tillfällen då hjälpen enligt specialpedagogerna varit adekvat, bland annat när alla berörda drar åt samma håll, när det finns ett gott samarbete med andra instanser och så klart när pedagogerna är kompetenta, resursstarka och att barnets i svårigheter upptäcks tidigt.

7 Diskussion

Med detta arbete har vi ökat vår kunskap och förståelse inom normbrytande beteende. Med enkätundersökningen har vi gjort en tolkning om hur specialpedagogen arbetar med förskolebarn i normbrytande beteende. Studien har påvisat skillnader i insatser och åtgärder som görs i de olika stadsdelarna i kommunen som undersöks. Dessvärre fick vi inte den mångfald av specialpedagoger som önskat, detta innebar att vi inte fick med kommunens samtliga stadsdelar. För att kunna utföra en generell jämförelse hade vi behövt fyra till fem specialpedagoger från respektive stadsdel. Studien är byggd på en variation av en till tre deltagande från medverkande stadsdelar. Vi har utifrån vår uppfattning genom tolkningar kunnat skönja mönster, likheter och olikheter i kommunen samt till viss del i de olika stadsdelarna beroende på antal specialpedagogers deltagande.

Något som varit genomgående tema hos de specialpedagoger som avböjde deltagande i vår studie var tidsbrist. Ett fåtal specialpedagoger ansåg att frågorna var svåra att svara på samt att normbrytande beteende var ett ovanligt uttryck. En av dessa specialpedagoger valde därför av denna anledning att inte delta i studien. Denne ansåg att det inte fanns något att tillföra. Överlag definierar specialpedagogerna i kommunen normbrytande beteende som en form av ett utagerat beteende. Vi uppmärksammade att endast en specialpedagog nämnde inagerande beteende. Här kan vi ifrågasätta specialpedagogernas syn gällande inagerande beteende, finns det olika förväntningar och toleransnivåer för de olika beteendevariationer som finns inom normbrytande beteende? Enligt socialstyrelsen (2010 a) syns inte ett inagerande beteende särskilt väl utåt och kan därför vara svårt att upptäcka. Kanske specialpedagogerna inte ser ett inagerande som ett lika stort problem som ett utagerande, eventuellt inte prioriteras i samma grad som utagerande beteende. Något som också är tänkvärt som stärks av Juul Jensen (2009) och är säreget för vår kultur är att de inagerande barnen framkallar empatiska känslor och positiva reaktioner hos omgivningen. Detta kan indirekt bekräfta varför specialpedagogerna inte nämner ett inagerande i lika stor grad som utagerande beteende.

Gällande riskfaktorer kan vi hos de flesta specialpedagoger se ett liknande helhetstänk med barnet i centrum, med fokus på individ, grupp och organisation. Det fanns i

undersökningen specialpedagoger som endast la riskfaktorer på individbasis. Vi liksom Andershed och Andershed (2010) menar att för att skapa sig en helhetsbild av ett barn som kan utveckla ett normbrytande beteende bör det finnas ett holistiskt perspektiv. Som specialpedagog och pedagog ska vi se till barnets helhet det vill säga bakgrunder till orsak och verkan. Såsom Emanuelsson m.fl. (2001) uttrycker kan normer vara beroende på ett antal olika faktorer till exempel socioekonomiska, sociala, historiska och kulturella faktorer och bör ses ur ett kritiskt perspektiv.

En ambivalens uppstod hos oss kring en specialpedagogs svar. Denne var av åsikt att förskolan idag tar ett allt för stort ansvar gällande uppfostran och socialisation. Specialpedagogen menade att detta resulterar i inte tillräckligt starka band mellan vårdnadshavare och barn då ansvaret överlåtits till pedagogerna. Likt Eresund & Wrangsjö (2008) menar att förskolans problematik är att det kan uppstå kaotiska situationer, när barngrupperna idag är allt för stora förhållande till antal pedagoger. Förskolan ska ses som ett komplement till hemmet (Gottberg, 2008,) samt bidra till att ”barnet utvecklas rikt och mångsidigt” (Lpfö, s9, 98), men frågan är i vilken utsträckning ska ansvaret tas? Vid frågan om normbrytande beteenden som uppmärksammats i stadsdelarna, har specialpedagogerna främst registrerat ett utagerat beteende. Endast ett fåtal har nämnt både ett in- och utagerande beteende och då påvisat ord som ”mycket eller extremt”. Kan detta bero på som Juul och Jensen (2009) menar, att övriga specialpedagoger har lättare att få pedagogisk kontakt med de inåtvända än vad de har med de utagerande barnen? Kanske specialpedagogen inte upplever ett inagerande beteende lika påtagligt eller lika stort problem som ett utagerande beteende.

Enligt Salamancadeklarationen (2006) och FN:s barnkonvention (2009) ska vi alltid ha barns bästa för ögonen oavsett beslut om grupp, organisation eller individ/familj. Det handlar om alla barns lika rätt till utbildning, omvårdnad, kärlek och grundläggande respekt för barnet som individ oberoende av kön, kultur, etnicitet, bakgrund och/eller handikapp. Utifrån de sju specialpedagoger som deltog i vår enkätundersökning, har vi utifrån våra tolkningar kunnat se skillnader i kommunen. Gällande risk, behovsbedömning samt prioriteringar om vem som ska ha stöd, endast två specialpedagoger anser sig ha tid för samtliga barn i behov av stöd. I kommunen skiljer sig det specialpedagogiska arbetssättet, endast ett fåtal använder sig av liknande metoder. Dock råder det olika förutsättningar vilket innebär utifrån problematik tillämpas valet av metod samt resursfördelning. Även samverkansinstanser skiljer sig åt, specialpedagogerna samverkar med allt från två till sex olika instanser.

Olika samhällsstrukturer kostar olika beroende på behov (socialstyrelsen, 2004) vilket borde generera mer pengar till utsatta stadsdelar med mer behov. Enligt vår tolkning utifrån vår studie råder inte detta synsätt utan någon stadsdel prioriterar inte ett normbrytande beteende utan diagnoser i främsta hand. Några stadsdelar prioriterar eller gör stora insatser först när barnet blir utagerande/aggressivt och skadar sig själv och andra eller när andra föräldrar börjat klaga. En rapport från Socialstyrelsen (2010 b) påpekar att det felprioriteras i kommunerna och en större del borde läggas på barn och unga, då detta är en grupp som i framtiden kan komma kosta kommunen mycket mer om tidiga och preventiva insatser inte görs.

Enligt enkätsvaren har vi tytt att specialpedagogerna har en gemensam syn kring uppföljande arbete kring normbrytande beteende. Specialpedagogerna är överens om att det krävs återkommande observationer, möten och uppföljningssamtal med alla berörda parter för att nå resultat. Likt Helmen Borge (2005) är det avgörande att det finns en samverkan mellan sociala nätverk och instanser för att förbättra barnets villkor till en sundare utveckling. Däremot har våra farhågor besannats då det uppmärksammas brister i att informationen haltar vid överlämning från förskolan och skolan. Endast ett fåtal specialpedagoger har svarat att det finns ett aktivt informationssystem, det vill säga att de följer upp överlämningen till förskoleklass eller upp till årskurs ett.

Flertalet specialpedagoger ser pedagogerna, ledningen, barnen och föräldrar som resurser. Det finns många resursstarka pedagoger med kunskaper kring barns olika beteenden vilket är en tillgång i barnomsorgen. Däremot liksom tidigare nämnda (i resultatet) resursskillnader varierar även pedagogernas kunskaper. Vi menar att det ligger ett stort ansvar hos pedagogerna på fältet. Kraven är höga och dessa går inte alltid att uppfylla med tanke på pedagogernas förutsättningar. Ett fåtal specialpedagoger nämner orsaker som tidsbrist, olika eller inga pedagogiska utbildningar samt kulturella skillnader som kan finnas. Detta styrks av Sandberg (2009) som menar att brist på kompetensutveckling, handledning samt tidsbrist är ett direkt hinder för pedagogerna. Vilket kan resultera till "tyst kunskap" det vill säga ett icke gemensamt språkbruk i arbetsgruppen.

Även i uppfattningar kring hjälpinsatser i förhållande till behov skiljer sig åsikterna i kommunen. Ett gemensamt svar från specialpedagogerna var att stödet och insatserna inte är tillräckliga beroende på olika orsaker som rör verksamheten, allt från för många vikarier till att det är för stora barngrupper med för många olika behov. En kaotisk tillvaro med för många barn i jämförelse med antal samarbetande och rutinerade pedagoger kan leda till större

utmanande moment i relationerna mellan barnen samt ett begränsat utrymme för kvicktänkta ingripanden från pedagogerna (Eresund & Wrangsjö, 2008).

Det som innefattas av ett normbrytande beteende enligt forskning och litteratur kan i princip innefatta vilket beteende som helst. Viktigt att ha i åtanke är att se till varje unik situation sett utifrån miljö, kultur, familj och kringliggande nätverk. Vilket ger oss en variation av toleransnivåer för det som är ”avvikande”. Det som för oss kan vara avvikande kan vara fullkomligt normalt för andra. För ett lyckosamt resultat ska ett preventivt arbete vara verksamt i förskolorna samt att insatser omedelbart bör sättas in då beteendet kan hämma barnets utveckling eller leda till att barnet kan skada sig själv eller andra. Som specialpedagoger är vi barnets företrädare och oavsett beslut eller insats ska vi alltid ha barnets bästa för ögonen samt se till varje individs unika egenskaper.

Avslutningsvis vill vi ge en eloge till specialpedagogerna som deltagit i vår studie och som ibland får kämpa mot alla odds. Trots motgångar och varierande resurser gör de sitt yttersta för att hjälpa och stötta barn, pedagoger och föräldrar. Ett lyckosamt arbete genererar när alla i nätverket följer den röda tråden vilket även inkluderar ett samarbete med olika instanser som berör barnet. Dessutom bör det finnas ett samarbete mellan det sociala nätverket och de olika instanserna. Detta är A och O för att kunna göra barnets utsikter för en sundare utveckling bättre. Att inte förglömma är förskolans viktiga uppdrag; ju tidigare ett behov upptäcks desto bättre förutsättningar att bryta ett mönster.

7.1 Framtida forskning

Under processens gång har vi upptäckt hur omfattande begreppet ”normbrytande beteende” verkligen är. Det finns en oändlig mängd litteratur och forskning om vad det innebär, riskmoment med mera. Tidsramen har begränsat möjligheten till att ännu djupare gå in på ämnet. Det finns ett behov till framtida forskning, vi anser att följande borde prioriteras.

- Forskning gällande inagerande beteende.
- Forskning gällande flickor i normbrytande beteende.
- Forskning gällande lyckosamt preventivt arbete till barn i normbrytande beteende.

8 Slutord

Redan från början har vi varit medvetna om att ingen forskning är förutsättningslös. Grundläggande är att nämna att vi har gått in i detta arbete med ett öppet synsätt. Trots att vi båda var påverkade av tidigare erfarenheter samt forskning om ämnet har vi valt att inte bygga studien på föregående kunskap samt förutfattade meningar. Under processens gång har vi skapat oss en bättre förståelse om hur grundläggande samt viktig specialpedagogens roll är i arbetet med barn i normbrytande beteende. Redan från början hade vi en hypotes, stämmer antagandet att resurskvalitén skiljer sig mellan de olika stadsdelarna? Under studiens gång har vi har verifierat hypotesen och kommit fram till att resurserna skiljer sig åt i kommunen (utifrån vår tolkning). Enligt socialstyrelsens rapport om barns olika villkor (2010 b) delas resurser ut beroende på olika kommunala faktorer så som inkomst, utbildning, bakgrund, utsatthet med mera.

Vid bearbetning av data kom vi fram till följande slutsats som går att se i nedanstående sammanhang; Överlag i kommunen som undersöktes finns det för lite stöd för barn i behov av stöd dessutom är de hjälpinsatser som görs oftast inte tillräckliga, trots att specialpedagogerna gör sitt yttersta. Oavsett resurstillgångar eller hjälpinsatser bör det handla om långsiktigt arbete som ska generera i ett positivt resultat. Resurstillgångarna kan vara goda men av en sämre kvalitet, det kan vara bra att se över så rätt man är på rätt plats. Det bör vara mer samspelt mellan det långsiktiga och viktiga arbetet tillsammans med de barn som är i behov av adekvat stöd. Olika professioner och instanser bör samarbeta bättre. Att ge stöd inom en instans till exempel bara inom förskolan ger en kortsiktig lösning som en specialpedagog uttryckte ”att ge konstgjord andning”. De barn som är inom en riskzon måste därför uppmärksammas från fler instanser och organisationer som BUP, socialtjänsten med flera för att gemensamt dra i trådarna. Vi liksom socialstyrelsens olika rapporter ”Tänk långsiktigt” (2004) och ”Olika villkor”(2010 b) menar att det kan vara svårt att komma till skott med ett bättre samt större samarbete då mycket kan vara i vägen som kostnader, tidsbrist, yrkesrespekt med mera. Det kommer inte heller ge några resultat direkt utan ett förebyggande arbete tar tid och ork men resulterar positivt i framtiden med mindre kostnader och framför allt en ökad välfärd hos barn och unga.

9 Referenser

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund, Studentlitteratur.

Andershed, Henrik & Andershed, Anna-Karin (2010). *Normbrytande beteende i barndomen*. Stockholm, Gothia förlag.

Boolsen, Merete Watt (2007). *Kvalitativa analyser. Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö, Gleerups Utbildning AB.

Emanuelsson, Ingmar, Persson, Bengt & Rosenqvist, Jerry (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. Kalmar, Lenanders tryckeri AB.

Eresund, Pia & Wrangsjö, Björn (2008). *Att förstå bemöta och behandla Bråkiga barn*. Pozkal, Polen.

Folkman, Marie –Louise (1998). *Utagerande och inagerande barn*. Hässelby, Runa förlag AB.

Folkman, Marie-Louise, Svedin, Eva (2008). *Barn som inte leker*. Stockholm, Liber AB.

Forsman, Birgitta (2004). *Forskarens frihet. Om makt och moral*. Lund, Studentlitteratur.

Gassne, Jan (2008). *Salutogenes, Kasam och socionomer*. Lund, Mediatryck Lunds Universitet (avhandling).

Gottberg, Maria-Pia (2008). *Social och emotionell träning för alla barn, en praktisk handbok för skolan, förskolan och föräldrar*. Finland, Brainbooks.

Gustavsson, Bengt, Hermerén, Göran & Peterson, Bo (2005). *Vad är god forskningssed, synpunkter, riktlinjer och exempel*. Vetenskapsrådet rapportserie. www.vr.se

Gustavsson, Lars H (2009). *Elevhälsa börjar i klassrummet*. Lund, Studentlitteratur AB.

Hagström, Ulf, Redemo, Eva & Bergman, Lena (2005). *Låter sig skyddsänglar organiseras? Hälsosamma strategier för ungdomar i utsatta områden*. Folkhälsoinstitutets rapport, Stockholm, Gothia förlag.

Havnesköld, Leif & Mothander, Risholm, Pia (2009). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm, Liber AB.

Helmen Borge, Anne- Inger (2005). *Resiliens- risk och sund utveckling*. Malmö, Holmbergs AB.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund, Studentlitteratur.

Juul, Jensen & Jensen, Helle (2009). *Relationskompetens*. Stockholm, Liber förlag.

Keenan, K & Shaw, D (1997). *Development and social influences on young girls early problem behavior*. *Psychological Bulletin*. Department of Psychiatry, University of Chicago.

Kvale, Steinar & Brinkman, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund, Studentlitteratur.

Lagercrantz, Hugo (2005). *I barnets hjärna*. Falkenberg, NordBooks AB.

Lahey, BB, Waldman and Mc Burnett (1999). *Journal of child psychology and psychiatry*. Volume 40. S. 669-682. Annotation: The Development of Antisocial Behavior: An Integrative Causal Model.

Lpfö 98 (2009). *Läroplan för förskolan*. Stockholm, Fritzes förlag.

Lund, Ingrid (2008). *Hon sitter ju bara där. Inagerande beteende hos barn och unga*. Malmö, Holmbergs.

Normell, Margaretha (2008). *Från lydnad till ansvar- kunskapssyn, känslor och relationer i skolan*. Lund, studentlitteratur.

Normell, Margaretha (2002). *Pedagog i en förändrad tid-om grupphandledning och relationer i skolan*. Lund, studentlitteratur.

Olsson, Britt- Inger & Olsson Kurt (2007). *Att se möjligheter i svårigheter*. Lund, Studentlitteratur.

Patel, Runar & Davidson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund, Studentlitteratur.

Projekt Pinnoccio (2010). *Erfarenheter kring ett nationellt genombrottsprojekt med syfte att förbättra arbetet med barn kring upp till 12 år som riskerar att utveckla ett varaktigt normbrytande beteende*. Stockholm, Sveriges kommun och lansting.

Ruane, M Janet (2006). *A och O i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund, Studentlitteratur.

Sandberg, Anette (2009). *Med sikte på förskolan*. Lund, Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2006). *Grundbok- barns behov i centrum (BBIC)*. www.socialstyrelsen.se
Publicerad april 2006.

Socialstyrelsen (2010 a). *Blyga och ängsliga barn*. Västerås, Edita Västra Aros.

Socialstyrelsen (2010 b). *Olika villkor, om levnadsvillkor, risker och kommunala kostnader för barn och unga*. www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2004). *Tänk långsiktigt, en samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa*. Stockholm, Fritzes förlag.

Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm, Liber.

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund, Studentlitteratur.

Svenska Unescorådets skriftserie (2006). *Salamanca deklARATIONEN och salamanca +10*.
www.spsm.se/Documents/Om%20oss/Lagar%20och%20%C3%B6verenskommelser/Salamanca%20deklarationen.pdf

Sveriges Kommun och Landsting (2010). *Uppdrag Pinocchio*. Socialstyrelsen, Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete.

Wright, George Henrik von (1994). *Myten om framsteget*. Stockholm: Bonnier Pocket.

UNICEF (1989). *FN:s barnkonvention, om barn rättigheter*. Stockholm, UNICEF.

Lag

(2003:460) *Om etikprövning om forskning som avser människor*

Föreläsningar

Bruce, Barbro. 15/9-10. *Enkät som metod*. Malmö: Malmö Högskola

Nät referenser

23/11-10. Kl 9.15 www.cfchilder.org

24/11-10. Kl 14.40 www.kometprogrammet.se

24/11-10. K1 12.20 www.nyponforlag.se/sitespecific/nypon/files/sprakmtrl/stegvis/pdf

23/11-10. K1 11.20

www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/insatser/barnochfamilj/cope

24/11-10. K1 14.40

[www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/insatser/kometforaldrar\(barn3-11ar\)](http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/insatser/kometforaldrar(barn3-11ar))

23/11-10. K1 14.10 www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/bbic/grunderibbic

23/11-10. K1 10.15 www.svenskacope.se

www.questprovider.com

Bilaga 1

Läroarutbildningen
Sol- skolutveckling och ledarskap
Liselott Larsson
Vickie Pergali
Sphe-09

Hej!

Vi är två studenter som läser sista terminen på specialpedagogutbildningen vid Malmö Högskola. I vår magister uppsats som står oss till mötes har vi valt att studera "barn i ett normbrytande beteende i förskolan". Vi ska göra en kvalitativ undersökning om specialpedagogers roll och uppfattningar kring "normbrytande beteende" i en viss kommun samt titta på vilka resurser och arbetsmetoder som finns och då även göra en jämförelse mellan de olika stadsdelarna.

För att söka svar på våra frågeställningar kommer vi att skicka ut en enkät innehållandes ca: tio frågeställningar som specialpedagogen själv fyller i utifrån sina egna tankar och reflektioner.

Det är **viktigt** att tillägga att samtliga svar **behandlas konfidentiellt** dvs. att endast vi kommer att veta var ifrån svaren kommer och garanterar att det blir så. Samtliga resultat kommer att redovisas **anonymt** och dessutom kommer stadsdelarnas namn vara fingerade i vår färdiga uppsats. Det är vår förhoppning om att du som specialpedagog vill delta i vår undersökning då **era kunskaper och åsikter är avgörande för undersökningen**. Enkäten skickas ut under v 43 och vi vill att svar kommer in till oss senast den 9/11 v. 45.

Tackar på förhand. Om du har några frågor var vänlig kontakta oss via e-post eller telefon:

tf062216@student.mah.se

Liselott Larsson tele/ [REDACTED]

ll031377@student.mah.se

Vickie Pergali tele/ [REDACTED]

Hur ni väljer att delta i undersökningen responderas på detta e-mail.

Med vänliga hälsningar

Vickie Pergali & Liselott Larsson

Bilaga 2

MALMÖ HÖGSKOLA

Läroarbetsutbildningen

Sol- skolutveckling och ledarskap

Liselott Larsson

Vickie Pergali

Sphe-09

Att: Rektor/samordnare för vidarebefordring till specialpedagoger.

Hej!

Vi är två studenter som läser sista terminen på specialpedagogutbildningen vid Malmö Högskola. I vår magister uppsats som står oss till mötes har vi valt att studera "barn i ett normbrytande beteende i förskolan". Vi ska göra en kvalitativ undersökning om specialpedagogers roll och uppfattningar kring "normbrytande beteende" i en viss kommun samt titta på vilka resurser och arbetsmetoder som finns och då även göra en jämförelse mellan de olika stadsdelarna.

För att söka svar på våra frågeställningar vill vi skicka ut en enkät innehållandes tio frågeställningar som specialpedagogen själv fyller i utifrån sina egna tankar och reflektioner.

Det är **viktigt** att tillägga att samtliga svar **behandlas konfidentiellt** dvs. att endast vi kommer att veta var ifrån svaren kommer och garanterar att förblir så. Samtliga resultat kommer att redovisas **anonymt** och dessutom kommer stadsdelarnas namn vara fingerade i vår färdiga uppsats. Det är vår förhoppning om att du som specialpedagog vill delta i vår undersökning då era kunskaper och åsikter är avgörande för undersökningen. Enkäten skickas ut under v 43 och vi vill att svar kommer in till oss senast den 9/11 v. 45.

Tackar på förhand. Om du har några frågor var vänlig kontakta oss via e-post eller telefon:

tf062216@student.mah.se

Liselott Larsson tele/ [REDACTED]

ll031377@student.mah.se

Vickie Pergali tele/ [REDACTED]

Hur ni väljer att delta i undersökningen responderas på detta e-mail.

Med vänliga hälsningar

Vickie Pergali & Liselott Larsson

Specialpedagogisk syn på normbrytande beteende hos förskolebarn.

Undersökningens frågeställning utgår från tre olika områden:

- Specialpedagogers uppfattning om normbrytande beteende.
- Specialpedagogers arbete och roll med barn i normbrytande beteende.
- Vilka resurser finns det för de barn som uppfyller kriterier av normbrytande beteende men saknar diagnos?

Vilken stadsdel är din nuvarande arbetsgivare?

Kön:

Kvinna

Man

Antal yrkesverksamma år som specialpedagog?

1. Hur definierar du begreppet normbrytande beteende?

Vad innefattar begreppet.

2. Vilka utlösande och återkommande mönster på riskfaktorer kan öka sannolikheten till ett normbrytande beteende?

sett ur individ – familj - skolperspektiv.

An empty rectangular text input field with a light gray border. On the right side, there are three vertically stacked buttons: a small upward-pointing triangle, a square, and a downward-pointing triangle. On the bottom side, there are three horizontally stacked buttons: a left-pointing triangle, a square, and a right-pointing triangle.

3. Vilka olika former av normbrytande beteende har uppmärksammats i denna stadsdel?

An empty rectangular text input field with a light gray border. On the right side, there are three vertically stacked buttons: a small upward-pointing triangle, a square, and a downward-pointing triangle. On the bottom side, there are three horizontally stacked buttons: a left-pointing triangle, a square, and a right-pointing triangle.

4. Hur gör du en risk och behovsbedömning, vilka beteenden kan eventuellt prioriteras?

An empty rectangular text input field with a light gray border. On the right side, there are three vertically stacked buttons: a small upward-pointing triangle, a square, and a downward-pointing triangle. On the bottom side, there are three horizontally stacked buttons: a left-pointing triangle, a square, and a right-pointing triangle.

5. Hur arbetar du med normbrytande beteende utifrån individ, grupp och organisationsnivå?

Hur ser förloppet ut?

An empty rectangular text input field with a light gray border. On the right side, there are three vertically stacked buttons: a small upward-pointing triangle, a square, and a downward-pointing triangle. On the bottom side, there are three horizontally stacked buttons: a left-pointing triangle, a square, and a right-pointing triangle.

6. Vilka samverkansinstanser finns?

Övriga instanser i arbetet med normbrytande beteende.

An empty rectangular text input field with a light gray border. On the right side, there are three vertically stacked buttons: a small upward-pointing triangle, a square, and a downward-pointing triangle. On the bottom side, there are three horizontally stacked buttons: a left-pointing triangle, a square, and a right-pointing triangle.

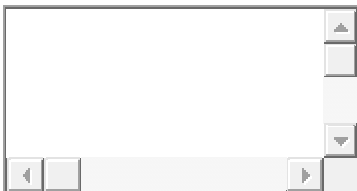
7. Hur följs arbetet med normbrytande beteende upp?

8. Vad är det svåraste i arbetet med barn i normbrytande beteende?

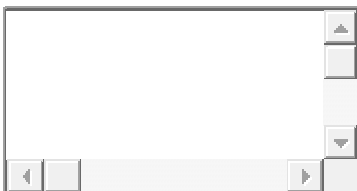

9. Vad finns det för kunskaper, resurser och metoder i arbetet med normbrytande beteende?

10. Anser du som specialpedagog att barn som uppvisar tecken på normbrytande beteende, får den adekvata hjälpen de behöver?

Vänligen utveckla ditt svar.

Skicka in enkätsvaren

Bilaga 4

MALMÖ HÖGSKOLA

Lärarytbildningen

SOL Skolutveckling och ledarskap

Specialpedagogutbildningen he09

Hej!

Tack för att ni tar er tid att medverka i vår magisteruppsats, era åsikter är grundläggande och ovärderliga i vår studie gällande barn i normbrytande beteende. Enkäten som följer innehåller tio olika frågeställningar gällande specialpedagogers betydelsefulla roll och arbete. För att underlätta vårt arbete ber vi er svara så utförligt som möjligt.

Vårt syfte med studien är att öka vår kunskap och förståelse inom området, som blivande specialpedagoger kommer vi att möta barn i denna svårighet samt antas utmaningen att utveckla, stötta och bemöta barn likväl personal som vårdnadshavare. Dessutom vill vi belysa och undersöka hur specialpedagoger arbetar med normbrytande beteende i åldrarna 4- 6 år, och då göra en jämförelse mellan stadsdelarna.

Inledningsvis ber vi er att skriva ner stadsdelens namn, detta kommer **inte** att redovisas i studien utan behandlas konfidentiellt. Samtliga inkommande svar redovisas anonymt och fingerat.

Enkätsvaren skickas till oss via Questprovidern senast den **2010-11-09**.

Vid frågor kontakta oss via e-post eller telefon.

tf062216@student.mah.se Liselott Larsson [REDACTED]

ll031377@student.mah.se Vickie Pergali [REDACTED]

Tack på förhand

Vickie & Liselott

Bilaga 5

MALMÖ HÖGSKOLA

Lärarytbildningen

SOL Skolutveckling och ledarskap

Specialpedagogutbildningen he09

Vi saknar ditt svar gällande vår underökning om normbrytande beteende!

Hoppas du kan finna tid till att svara snart!

Med vänliga hälsningar

Liselott Larsson & Vickie Pergali

Några resurser/metoder som nämns i enkätundersökningen

Cope: ”the community parent education program” är ett föräldraprogram som utformades i Kanada av professor Charles Cunningham. Programmet går främst ut på att preventivt arbeta med familjer som har barn i ett utagerande beteende men verkar också för de familjer som behöver stöd i vardagsproblematik och konflikthantering. COPE bygger på social inlärningspsykologi och teori, men även kognitiv och systemteoretisk familjebas. Det handlar om att försöka fånga upp familjer på tidig nivå därför erbjuds alla familjer detta inom förskola, barnavårdcentralen med mera. Andemeningen är att ge föräldrar stöd och stärka dem i föräldraskapet genom att förbättra samspel och finnas som samt ge större stödjande nätverk. (23/11-10, Kl 10.15 www.svenskacope.se)

Utbildningen följs av strategiska manualer och genomförs i en stor grupp av olika familjer, detta främst av orsaken att familjerna ska finna stöd i varandra och bygga positiva nätverk, se att de inte är ensamma om det de upplever samt att det indirekt handlar om en positiv kostnadsfråga. Utbildarna har en pedagogisk erfarenhet och utbildning som socialarbetare, pedagoger, familjebehandlare etc. Varje tillfälle behandlar olika dilemman familjer kan möta. Det kan handla om hur man ser problem mer lösningsfokuserat, att välja bort negativa strategier, belöning med mera. Detta diskuteras i smågrupper, olika sekvenser av problematikens bemötande visas i olika videosekvenser så familjerna visuellt får se hur det kan vara och inte vara. Därefter tas detta hem som en hemläxa och kommande gång redovisas eventuella framgångar, motgångar och frågeställningar. (23/11-10,Kl.11.20, www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/insatser/barnochfamilj/cope).

BBIC, barns behov i centrum: En arbetsmodell som är utarbetad genom socialstyrelsen och tar grund i FN:s barnkonvention och utgår från barnets behov och perspektiv. Grunden i BBIC arbete är att ”ge de barn och unga som är föremål för socialtjänstens interventioner samma chanser i livet som andra barn i samhället” (socialstyrelsen, s15, 2006). Man utgår från en trianguleringsmodell där barnet är i centrum, var sida av triangeln motsvarar dessa tre områden: familj och miljö, föräldrars förmåga samt barnet enskilda behov. Hur detta samverkar visar grunden för barnets situation och dess unika behov, vilket görs genom

kartläggning genom utredning, planering och uppföljning med ögonen för barnets bästa. Då kan man upptäcka och bearbeta vilka stödinsatser behövs samt svårigheter det finns runt om kring barnet. Arbetet sker i samarbete med vårdnadshavare/en, barnets nätverk samt olika instanser som barnet/familjen kommit i kontakt med. För att tillämpa BBIC:s metoder ska man licensieras genom socialstyrelsen, arbetet sker genom standardiserade formulär och dokument (23/11-10, Kl. 14.10, www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/bbic/grundernaibbic, socialstyrelsen, 2006)

Pinocchio projektet: Ett projekt till för att förbättra utsikterna för de barn upp till 12 år som riskerar att utveckla ett varaktigt normbrytande beteende. Ju tidigare ett normbrytande beteende uppvisas desto mer sannolikhet att barnet fortsätter i kriminell bana ju äldre de blir. Grunden låg i att SKL (Sveriges kommuner och landsting) och ims (institutet för utveckling av metoder av socialt arbete) ansåg att det fanns mycket forskning och kunskap i landet gällande normbrytande beteende men allt för få metoder att omvända teori till god praktik. Därför var målet att omsätta goda erfarenheter och evidensbaserad forskning till framgångsrika metoder att använda i det vardagliga arbetet tillsammans med barn. Det tillsattes tvärssektoriella team från bland annat förskola/skola, BUP och socialtjänst som i samverkan arbetade för preventiva insatser och arbete kring normbrytande beteende i barndomen. Man menade att dessa instanser inte samverkade i den grad de borde, det fanns för lite kunskap om varandras kompetens, ansvar och insats (SKL/Socialstyrelsen 2009). ”Tanken med förändringskoncepten var att det ska gå att integrera i det vardagliga arbetet med barn med eller i riskzonen för normbrytande beteende, och fungera som en mall för arbete med dessa barn” (s.4 SKL, 2009).

Stegvis: ett program som ska lära barnen sociala färdigheter och emotionell kompetens och bygger på en stor del av kognitiva teorier. Huvudsyftet är att lära sig undvika aggressivitet och istället använda sig av sociala färdigheter och på detta sätt komma i kontakt med sina känslor. Programmet har en internationell spridning och utgår från ett amerikanskt program ”the second step” som utarbetades i Seattle av en ideell organisation (24/11-10, Kl. 09.15 www.cfchildren.org). Stegvis ska ses som ett långsiktigt lärande mål och användas kontinuerligt i den verksamheten programmet används (www.gislasonlowenborg.com). Programmet utgår från tre huvudteman, empati, impulskontroll/problemlösning och självkontroll. Detta sker genom bilder, handdockor,

samtal och rollspel där barnen får kombinera tankar med fiktiva handlingar för att upptäcka och se alternativa handlingar och metoder

(24/11-10, Kl. 12.20 www.nyponforlag.se/sitespecific/nypon/files/sprakmtrl/stegvis/pdf).

Komet: Ett program med mål att ge upphov till mindre bråk i hem och skola/förskola. KoMet står för kommunikativ metod och utvecklades av Stockholm stad och har nu spridit sig till resten av Sverige. Andemeningen är att det är först och främst de vuxna som ska ändra sitt beteende för att uppnå resultat och få ett mer positivt samspel med sitt barn. Vårdnadshavarna ska fokusera på det positiva som barnet uppnår och inte fokusera på det som anses negativt. De vuxna träffas i grupper tillsammans med två handledare för att gemensamt diskutera, få konkreta förslag och övningar till hur man kan förhålla sig. Varje tillfälle delas en hemläxa ut som vid nästa tillfälle tas upp och diskuteras med framgångar och bakslag. För att få utbildas inom Komet krävs licensiering och man bör ha en pedagogisk erfarenhet och vana att jobba i grupp.(24/11-10,Kl.14.40www.kometprogrammet.se,
[www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/insatser/barnochfamilj/kometforforaldrar\(barn3-11ar\)](http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/insatser/barnochfamilj/kometforforaldrar(barn3-11ar))).